

A tér felszabadítása

Szabadtérépítéset mint analógia
a kortárs középületek belső tereinek
változó használati mintázataira

Deichler Tímea

Témavezető: Szabó Levente DLA

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Építőművészeti Doktori Iskola

DLA Értekezés

2025

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	6
2. Előzmények	10
3. Analógia belső terek vizsgálatára	18
4. Példák bevezetése	22
5. Felszabadítás a funkcióktól	28
5.1. Elméleti háttér	34
5.2. Megvalósult példák	36
6. Felszabadítás a hagyományos határoktól	48
6.1. Elméleti háttér	52
6.2. Megvalósult példák	54
7. Felszabadítás a hagyományos téri kategóriáktól	64
7.1. Elméleti háttér	70
7.2. Megvalósult példák	73
8. Összegzés	88
Irodalomjegyzék	90
Képjegyzék	92
Köszönetnyilvánítás	94

1. Bevezető

A technológia fejlődése, a digitalizáció olyan szociális, kulturális, gazdasági változásokat hoztak magukkal, melyek a 20. század végére újradefiniálták a középületek, közösségi épületek addig lassan változó funkcióihoz illeszkedő téri programjait. A középületeken belül alapvető rendeltetésük mellett egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a szórakozás, a kikapcsolódás eseményei is. Emellett lényeges, hogy a tanulás és munka folyamatának átalakulásával, ezáltal tereinek kötetlenebbé, nyitottabbá válásával különféle tanulási és munkához kapcsolódó tevékenységek esetén is meghatározókká váltak a közös terek. Ezáltal a kötött funkciójú terek mellett egyre nagyobb igény volt az informális tevékenységek helyszíneire is, melyek a közlekedő terek szélesedésével, az épület belső falainak, szerkezeteinek fokozatos „feloldódásával”, egyfajta üresedésével jöhettek létre. Mindezek egyre nyitottabb, a kommunikációt segítő, különféle szituációk számára megfelelően alakítható, a használók által belakható tereket eredményeztek.

Lényeges fejlemény az is, hogy mára az épületek rendeltetésével kapcsolatos változások sok esetben az épületek élettartamánál jóval gyorsabban zajlanak le. Napjaink egyik meghatározó problémájává vált az épületállomány „lassúságának” és merevségének, valamint a technológiai, funkcionális fejlődés gyorsuló iramának ellentéte¹.

Mindezek a társadalmi, kulturális, technológiai változások tehát a középületek, közintézmények téri kialakítását is befolyásolják, növelve az általam belső szabad terekként definiált tértípus épületeken belüli arányát.

A belső szabad terek fogalma

Belső szabad terek fogalma alatt olyan tereket értek, melyek nem egyetlen funkcióra, hanem több rendeltetés együttes jelenlétére, integrációjára alkalmasak. Szerepük sokrétűvé vált: amellet, hogy alapvető rendeltetésük szerint a szórakozás, a kikapcsolódás, a tanulás vagy épp a munka folyamatának színterei, kötetlenebbé, nyitottabbá váltak, időben változó módon többféle tevékenységnek is helyet adnak. E tértípus elemei olyan összefüggő térstruktúrát alkotnak, ahol a térrészek közötti határok részben vagy egészben elmosódnak, ezáltal az egyes térrészek külön-külön, de tetszőlegesen összevonva is belakhatók. E terekben lehetőség nyílik mind a privát tevékenységekre, mind közös eseményekre, melyek helyszínei gazdag átmeneteken keresztül folyamatosan változhatnak. A belső szabad tér létrehozásának célja, szerepe szinte mindig ugyanaz: időben változóan használható, inspiráló téri keretek biztosítása.

A középületek belső szabad tereinek megismerését, bemutatását a városi terek működési mechanizmusaihoz való hasonlóságuk miatt a külső, publikus terek felől közelítem meg. Ezek az összefüggések tervezési feladataim során kezdtek megfogalmazódni bennem, melyben nagy hatással volt rám Jan Gehl közterekről szóló elmélete. Gehl munkássága a doktori tanulmányaimat is megalapozta, végig kísérte, jelen dolgozatomban is nagy hangsúlyt kap.

A dolgozat hipotézise

Feltételezésem, hogy a kortárs közösségi épületekben létrehozott belső szabad terek a városi közterek szabadságával rendelkező helyekként tűnnek fel a közösségi építészet térkísérleteiben, következőkép céljuk és rendeltetésük, ezáltal tervezési metodikájuk is nagyon hasonló. **Ezért az épületek szabad tereinek működését Jan Gehl elméletére² támaszkodva, azt a belső terekre értelmezve vizsgálom.**

A dolgozat felépítése

Ezen első, bevezető fejezetben ismertetem a dolgozatom motivációját, fő céljait, alapfogalmát. E fogalom a – belső szabad terek – létrehozása esetén nem merőben új térszervezési módszerről van szó. A modernizmusban gyökerező flexibilitás vagy az áramló tér fogalma az elmúlt évszázad során folyamatosan fejlődött, alakult ki, reagálva az aktuális igényekre, körülményekre, működésük megértéséhez ezért fontosnak érzem ezeket az összefüggéseket feltárni.

² Jan Gehl munkásságát a Life Between Buildings és az Élhető városok című művei alapján ismertem meg.
GEHL, Jan: Life Between Buildings, Using Public Space. London: Islandpress, 1987/2011
GEHL, Jan: Élhető városok. Budapest: Terc, 2014

¹ Christian Kerez, Junya Ishigami, El Croquiz N. 182, 2015, 159. o.

Dolgozatom második fejezetében a fogalom kialakulásának okait, fontosabb lépéseit tekintem át. Ezt követően – a harmadik fejezetben – Jan Gehlnek a szabadterek területén kifejtett munkásságát vizsgálom, megalapozva Gehlnek a dolgozatomban használt fogalmait. Majd saját terveimen és számomra meghatározó kortárs példákon keresztül azt szeretném bemutatni, hogy napjainkban a közösségi épületeken belüli erős korlátozások elhagyása miként nyitja meg, teszi elérhetővé, segíti a használat szabadságát.

Szakmagyakorlásom kezdetétől, már az egyetem évei alatt is kerestem azokat a feladatokat, ahol a szabad terek igénye felmerült, felmerülni látszott, ezáltal tervezési gyakorlatom és az elméleti kutatásom erősen összefügg, mely a dolgozatom felépítésében is megjelenik. Jakab Dániellel 2013 óta együtt dolgozunk, eleinte tervezőirodai munka mellett vettünk részt tervpályázatokban, majd 2018-ban alapítottuk meg saját praxisunkat Deichler Jakab Stúdió néven. A tervpályázatokon való részvétel azóta is munkánk fontos részét képezi, mára több mint 25 hazai és nemzetközi építészeti tervpályázaton nyertünk díjazást. Meghatározó számunkra, hogy alapvetően olyan feladatokat keresünk, ahol már megrendelői oldalról is igény a külső és belső szabad térhasználat feltételeinek megteremtése, illetve, ahol mi ennek lehetőségét a projekt szempontjából lényegesnek érezzük megmutatni. Dolgozatom fejezetei a tervezési munkáim során felmerülő, a szabad terek kialakításának fő kérdései köré csoportosulnak. Három kérdéskört azonosítottam, melyeket a külső publikus terek működése inspirál, és melyeket a tervezés során minden esetben végigjárok, de az egyes, konkrét tervek, épületek kidolgozása esetében azok eltérő hangsúlyt kapnak.

A negyedik fejezetben azt vizsgálom, hogy a konkrét, definiált funkciók elhagyása, a funkciók igényeinek kielégítése helyett a emberi tevékenységek körülményeire való összpontosítás miként segíti a szabad terek belakását, állandó, összetett használatának kialakulását.

Az ötödik fejezetben azt keresem, hogy hagyományos téri határok oldása, téri elválasztások helyett különböző kapcsolatok kialakítása által hogyan hozhatók létre az egybefüggő szabad téren belül emberi léptékű, jól belakható térrészek.

Végül a hatodik fejezetben azt vizsgálom, hogy a téri kategóriák, minőségek ellentéte helyett azok átmenetei által milyen módon hozhatók létre különböző atmoszférák a belső terekben és ezek hogy teszik élhetőbbé épületeinket.

A mestermunka

A fejezetekben a tervezés az elmélet és a megismerés által tekintem át az adott problémakört. Az adott problémát egy-egy saját tervemmel vezetem föl. A Felszabadítás a funkcióktól című fejezetben a Grössling – Fürdő és Könyvtár³ nyílt, nemzetközi, kétfordulós, építészeti tervpályázatunk szerepel, mellyel hetvenhét indulóból a negyedik helyen végeztünk. A Felszabadítás a hagyományos határoktól című fejezet a Future Library⁴ nyílt, nemzetközi, építészeti ötletpályázatunk tanulságaira épül, ezen a versenyen nagyságrendileg száz pályázóból a második helyen végeztünk. Végül a Felszabadítás a hagyományos téri kategóriákról című fejezetet a Budapest Diákváros – Nagyvásártelep és környezete⁵, nyílt, nemzetközi, építészeti tervpályázatunkkal vezetem föl, itt huszonkét pályázó volt és a második helyen végeztünk. **Ez a három, a dolgozat vázát képező tervpályázati munkám egyben a gyűjteményes műként értelmezett mestermunkám is, melynek elemeit tehát a dolgozatba építve mutatom be.** Ezt követően fejezetenként Gehl a témához kapcsolódó elméletének bemutatásával vázolok föl lehetséges válaszokat és számomra referenciaértékkel bíró, zömmel személyesen is meglátogatott, megvalósult példák kapcsán vizsgálom az egyes megoldások gyakorlati szerepét, hasznát.

³ Grössling - public bath and library nyílt, nemzetközi, kétfordulós, építészeti tervpályázat, 2020, kiírók: Pozsony város önkormányzata, valamint a Metropolitný Inštitút Bratislavy, pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, eredmény: 4. díj, 77 pályaműből

⁴ Future Library nyílt, nemzetközi, építészeti ötletpályázat, 2019, kiírók: CODE - COmpetitions for DEsigners, Università degli Studi di Genova, pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, eredmény: 2. díj, nagyságrendileg 100 pályaműből

⁵ Budapest Diákváros – Nagyvásártelep és környezete nyílt, nemzetközi, építészeti tervpályázat, 2021, kiírók: BFK Budapest Fejlesztési Központ Nonprofit Zrt., pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, Szabó Levente DLA, munkatársak: Kolossváry Bernadett, Kovács Regina, Gaál Renáta: 2. díj, 22 pályaműből

2. Előzmények

Modernizmus

A térszervezés nyitottságának, transzparenciájának evolúciója áthúzódik csaknem a teljes huszadik századon, és napjainkban is tart. A kezdeti lépéseket, törekvéseket Le Corbusier öt pontja⁶ az épületek és környezetük kapcsolata tekintetében és belső szervezésében is magába foglalta. A falak teherhordó szerepének megszűnésével lehetővé vált a szabad alaprajzok kialakítása. A teherviseléstől mentesített külső homlokzatok egyrészt a belső és külső közötti kapcsolatokat erősítették, másrészt a nagyobb nyílások növelték a bevilágítás mértékét, mely szintén hozzájárult a belső területeken nagyobb összefüggő terek szabadabb kialakításához.

Walter Gropius az Apolló a demokráciában⁷ című könyvében arra hívta föl a figyelmet, hogy míg a modern építészetet meghatározták korának technológiai és műszaki ismeretei, az alapvető emberi igények kielégítése sok esetben háttérbe szorult. Szerinte látszólag a modern európai- amerikai építészmozgalomra erősen hatott a régi japán építészeti kultúra, de valójában a kettő közötti formai rokonságok egészen máshonnan gyökerezthetők. A hagyományos japán ház azért hat olyan csodálatra méltóan modernül, mert évszázados, tökéletes megoldást nyújt olyan problémákra, amelyekkel a modern építészeket csak akkor kezdett el foglalkoztatni: a külső és a belső falak teljes flexibilitása, a terek váltakozó használata és az előregyártás. Az évezredes gondosan felépített filozófia, melyen a japán építészet alapul, erősen meghatározta a japán emberek életszokásait is. Ezen kívül lényeges a japán és a nyugati, északi országok éghajlata közötti különbség is. Az a fajta nyitottság, mely Japánban már nagyon korán kialakulhatott, a nyugati házak esetén az ipari forradalmak új eszközei, anyagai által vált lehetségessé. Addig meghatározó volt a zártabb jelleg, mely a helyi klímától és ellenséges támadásoktól való védelmet is biztosította.

⁶ Le Corbusier: Almanach d’Architecture Moderne, Les Éditions G.Cres et Cie, Paris, 1925

⁷ Gropus, W: Apolló a demokráciában, Budapest, 1981

Funkcionalizmus

A funkcionalizmus kifejezetten fizikailag és anyagilag orientált tervezési ideológia volt. A meglévő sötét, túlnépesedett és egészségtelen munkáslakások alternatívájaként az új, világos, többszintes háztömbök számos nyilvánvaló előnnyel jártak, amelyek mellett könnyű volt érvelni. A funkcionalisták azonban sokszor nem vették figyelembe az épületek és városok, a belső és külső közösségi terei tervezésének pszichológiai és társadalmi vonatkozásait. Ennek az ideológiának az egyik negatív hozadéka, hogy városokból utcák és terek tűntek el: míg a történelem során az utcák kifutottak a terekhez melyek gyülekezőhelyeket alkottak, a funkcionalizmus megjelenésével ezeket elkezdték felváltani a véget nem érő utak, ösvények és nagyméretű, de emberi találkozásokra nem alkalmas füves területek⁸.

A második világháború utáni mozgalmak

Az emberi igények előtérbe helyezésének érdekében a második világháború után, az akkori fiatal generáció azt vallotta: ne előre meghatározott programok, formák, funkciók, hanem a mindenkori használatok határozzák meg a teret⁹. A Superstudio munkájának egyik fő célja a láthatatlan építészet elérése volt, ez az ideológiai jelentőségén túl meghatározott egy később a gyakorlatban is elterjedő felfogást, mely szerint az építészet leginkább háttérter, keretet kell biztosítson. Az Archigram esetén szintén az ideológiai háttér a meghatározó, mely a csoport tagjait inkább ironikus, tudományos fantasztikus projektek készítésére ösztönözte¹⁰. A házakra úgy tekintettek, mint állítható, nagy tárgyakra, eszközökre, melyeknél a külső burok olyan, mint az emberek által hordott ruha. Az aktuális időjárás, használat szerint alakítható, a különbség annyi, hogy nem egy ember hordja, hanem több, az épület minden használója¹¹.

⁸ GEHL, J.: Life..., 45 o.

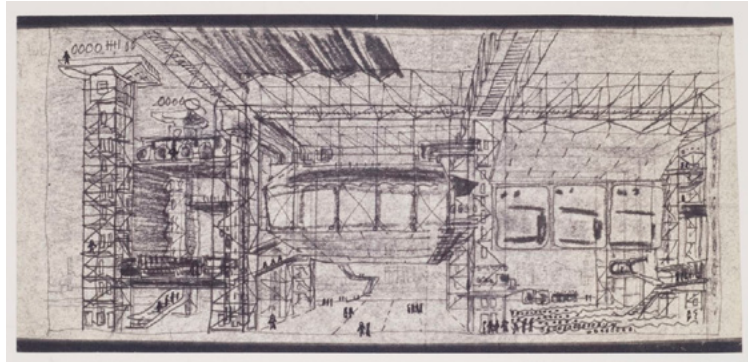
⁹ CORBO, S.: Interior Landscapes. A Visual Atlas, Australia: The images Publishing Group Pty Ltd, 2016

¹⁰ Frampton: uo. 368 o.

¹¹ CORBO, S.: uo. 37. o.

Cedric Price épületei már gyakorlati szempontból is alakíthatóak voltak. **Price már pályája nagyon korai szakaszában meggyőződött arról, hogy az építészetnek túl kell lépnie a technológiai megfontolásokon, hogy az emberi, társadalmi igények figyelembevételével megfelelő választ találjon a városi élet megváltozott körülményeire.** A 20. század közepén a fejlett városokban az autók száma drasztikusan növekedett¹². Jane Jacobs amerikai író 1961-ben arra hívta föl a figyelmet, hogy ez a növekedés, illetve a modernista gyökerű elvek – azáltal, hogy köztereket, utcákat vesznek el a város lakóitól, ahol korábban a közösségi események helyet kaphattak – ellehetetlenítik a városi életet¹³. A közterületek és a közösség-központú helyszínek elvesztésével megszűnnek azok a helyek is, ahol a helyi lakosok megélhetik kulturális identitásukat. **Fun Palace 1964-es tervét is az motiválta, hogy egy új közterületet hozzon létre, ahol a város kultúrája ismét szabadon, tervezési kötöttségektől mentesen fejlődhetett.** A nyitottság és alakíthatóság több szempontból is fémjelezte a Fun Palace-t, az épületnek nem volt sem mereven meghatározott térprogramja, sem rögzített térfelosztása, Price azt sem határozta meg, hogy külső, vagy belső térről van-e szó. Architektúrája szabványosított, esetenként mobil elemekből állt, amelyeket mechanikusan, elektronikusan lehetett szabályozni.

Kép (1)
Fun Palace terve,
Cedric Price, 1964

¹² Sir Colin Buchanan. „Traffic in Towns. A Study of the Long Term Problems of 'Traffic in Urban Areas'”, in Reports of the Steering Group and Working Group appointed by the Minister of Transport (Her Majesty's Stationery Office. London: 1963). Tanulmányában írja, hogy Londonban az autók száma háromszorosára növekedett 1950 óta.

¹³ Jane Jacobs, The Death and Life of Great American Cities. New York, Random House, 1961.

High tech építészet

A Fun Palace tereinek változatos kialakításának lehetővé tétele érdekében Cedric Price a szerkezeti vázat tette a központi tervezési elemmé. A tíz emelet magas, kétszázhatvan és száztizennégy méter oldalhosszúságú nyitott, rácsos szerkezet hosszanti oldalain kiszolgáló területek, éttermek, galériák, közlekedőterek kaptak helyet. Míg a szabadabb belső zónát befüggesztett színpadok, emelvények osztották. A látogatóknak a passzív fogyasztás helyett aktívan részt kellett venniük a Fun Palace kulturális programjainak kialakításában. Price tervei szerint ez a szórakoztatás és az oktatás által meghatározott helyet hozott volna létre, áthidalva a szakadékot a magaskultúra és a hétköznapi megfelelője között, és e közben leküzdv a brit osztályrendszer társadalmi megosztottságát is. **Price számára a hely dinamikus használata informalitásában, ideiglenességében rejlett,** úgy gondolta semmi nem maradhat tíz évnél tovább. E szellemiségnek megfelelően a Fun Palace kulturális tevékenységeit egy olyan szabadidős táj részeként képzelte el, ahol az emberek szabadon sétálhatnak a folyamatosan változó elfoglaltságok között, és találkozhatnak másokkal¹⁴.

Mindezek fontos referenciává tették a projektet az 1970-es évek elején Nagy-Britanniában megjelenő high-tech építészeti stílus számára. Különösen Norman Foster és Richard Rogers munkáira voltak nagy hatással, a Georges-Pompidou pályázat kapcsán Rogers kijelentette, tervezésüket döntően befolyásolta Price munkája¹⁵.

Az 1977-ben épült, Richard Rogers és Renzo Piano által jegyzett Pompidou Központ megvalósította az előtte lévő két évtized elméleti törekvéseit. A radikálisan új épületet sok kritika is érte. Frampton szerint nagy egybefüggő terek kétségtelenül magukban hordozták a teljes alakíthatóságot, de a falfelületek hiánya nem csupán a művészeti kiállításokhoz szükséges zártságot mellőzte, hanem az ember alapvető biztonságérzetét sem teremtette meg¹⁶. Azonban a ház azóta számtalan rendezvénynek, kiállításnak adott helyet, bizonyítva, hogy ideiglenes szerkezetek, mobil falak által mindig létrehozható az aktuálisan szükséges környezet.

¹⁴ Herdt, Tanja: The City and the Architecture of Change: The Work and Radical Visions of Cedric Price, Park Books, 2017

¹⁵ Herdt, Tanja: uo.

¹⁶ Frampton: uo. 373-74.

Annak érdekében, hogy a használók igényeit minél inkább ki tudják elégíteni, a hetvenes évektől kezdve az építészeti gyakorlatban megjelent a befejezetlenségre, aluldetermináltságra való törekvés, mely mozgalom meghatározó irányzata a strukturalizmus és a metabolizmus^{17 18}.

Metabolizmus

A második világháború után, az 1960-as tokiói világkonferencia alkalmából alapított japán metabolista mozgalom sok szempontból túl ambiciózusnak is mondható felvetései mellett kifejezetten gyakorlatias szándékra épült. A csoport tagjai úgy vélték, a városokat – városi infrastruktúrát és épületeket egyaránt – olyan integrált mechanizmusokként kell megtervezni, melyek az ökoszisztémákhoz hasonlóan növekedhetnek és változhatnak. Ez a radikális gondolat összhangban volt a háború utáni gyors gazdasági növekedés, rohamosan terjeszkedő városok és a modern technológia problémamegoldó hatékonyságába vetett bizalom korszakával¹⁹.

Strukturalizmus

A történeti építészetben egymástól határozottan elválasztott, lezárt térrészek kialakítását megkérdőjelezve, a strukturalista építészek úgy vélték, hogy a térben és időben nyitott, tervezhetően növekvő, alakuló épületek sokkal inkább szolgálják használóik érdekeit. Ennek megvalósításához házaik fix vázra, vagy vázak közé szerelhető kis szerkezeti egységek, a struktúra elemeinek sorolása által jöttek létre. Tehát a térelválasztó elemeket, burkolatokat, részleteket szabadon alakíthatónak tekintették²⁰. Herman Hertzberger 1974-es Apeledoorni biztosító székháza esetén szabályos négyzetháló foglalja magába a födémeket, oszlopokat, világító és gépészeti berendezéseket. A mobil elemek: íróasztalok, ülőbútorok, lámpák áthelyezhetősége a különböző tevékenységre alkalmas helyek kialakítását segítette. **Hertzberger szerint az épület szándékosan maradt befejezetlen, ezzel ösztönzve a használókat a terek spontán birtokra vételére, személyre szabására, díszítésére**²¹.

¹⁷ Frampton: uo. 390-391.

¹⁸ DAVIES, Colin: A New History of Modern Architecture, London: Laurence King Publishing Ltd., 2017, 363-365.

¹⁹ DAVIES, C: uo.

²⁰ Bonta, János: Modern építészet. TERC, 2002. 74-75.o.

²¹ Frampton: uo. 392-394.

Tájszerű épületek

Norman Foster irodájának számos munkája is igazolja, hogy a **befejezetlen esetükben anyagtalanított high-tech építészet képes a közösség befogadására, elősegítette annak létrejöttét.** Meghatározó munkája az 1993-as Nimes-i Carré d’Art Mediatheque, mely összefüggő külső és belső térstruktúrájának létrejöttéhez nagyban hozzájárult az üveg homlokzata, és a körszelvényű oszlopok által hordott portikusz²².

Az 1990-es években Japánban megjelentek az első olyan épületek, melyek a használókat, a környezetet és az építészetet többszintes, összefüggő organizmusként képesek integrálni, írja Stefano Corbo²³. Ennek meghatározó példája a Toyo Ito által tervezett, 2001-ben átadott Sendai Mediatheque, melynek tájszerű terében²⁴ minden szabadon használható, alakítható, még a fix elemekként megjelenő kürtők is állandó mozgásban vannak, a rajtuk keresztül folyó áramlások: fény, levegő, használók közlekedése által. Üveghomlokzata által a belső és a külső közötti határok elmosódnak, mely következtében egyfajta információcsere jön létre a belső és a külső publikus terek között.

A Sendaihoz hasonló, semleges tájként működő, előre meghatározott funkcionális programot mellőző, belső szabad terekben bővelkedő építészet Európában való létrehozásában alapvető a Lacaton és Vassal tervezőpáros munkája. Pályaművük következetes, fő törekvéseik között, a gazdaságosság, fenntarthatóság mellett – az előbbieket támogatva – jelentős az igényük arra, hogy biztosítsák a használók szabadságát²⁵. Az általuk létrehozott nagyvonalú, nyitott terek esetén ez a szabadság elsősorban azt jelenti, hogy épületeik az aktuális használói igények szerint gyorsan, egyszerűen, olcsón alakíthatók legyenek. Hozzáállásuk példaértékű. A tudomány és technológia egyre gyorsabb ütemű fejlődésével az épületek hagyományos rendeltetése és szerepe folyamatosan változik. Mára ezek a változások sok esetben az épületek élettartamánál jóval gyorsabban mennek végbe. A Lacaton és Vassal tervezőpáros munkáira jellemző nyitott, szabadon elérhető, könnyen alakítható terek segíthetnek a funkciók gyors változásának kezelésében, mind a rövid távú használat minőségének optimalizálásában, mind hosszú távú kihasználhatóság biztosításában.

²² Frampton: uo. 501.

²³ CORBO, S.: Interior Landscapes. A Visual Atlas, Australia: The images Publishing Group Pty Ltd, 2016

²⁴ Corbo meghatározása szerint a hagyományos építészeti határok, – mint külső-belső, a privát-publikus – megszüntetésével létrejövő tér a természet határtalanságához hasonlít, ezért az „beltéri tájnak” nevezhető.

²⁵ Lacaton, A. – Vassal, J.P: Freedom of Use, Sternberg Press, 2015

Az olyan terek megvalósítására való törekvés, amely elősegíti az önszerveződést és az alkalmazkodóképességet, az építészetnek mindig is sajátja volt, de a huszadik század eleje óta egyre inkább, meghatározó tendenciája a középületépítészetnek. A terek transzparenciája, határozatlansága, alakíthatósága egyre nagyobb hangsúlyt kap, melynek okaként mára az épületek használatának, rendeltetésének gyors változása, a rövid távú használatok elvárt igényeinek legkülönfélébb mintázatai azonosíthatók.

A belső szabad terek fejlődésének első meghatározó pontjának a modernizmus vívmányai által kialakítható szabad alaprajzok megjelenése tekinthető. Az ezt követő évtizedeket az újdonságot jelentő technológiai igények és lehetőségek, illetve az emberi igények egyensúlyának kiforrása határozta meg. A második világháború utáni fiatal generáció – Superstudio, Archiram, Cedric Price – munkája alapozta meg, hogy a kötött programok, funkciók helyett a használat határozza meg a teret, mely az emberi igények, szempontok erősödéséhez vezetett. A terek alakíthatóságát tovább erősítette a hetvenes évektől egyre meghatározóbbá váló tendencia, mely szerint az építészek elsődleges feladata, hogy háttérrel, keretel biztosítsanak az épületben folyó tevékenységeknek, ezáltal a terek birtokba vételére, személyre szabására ösztönözzék a használókat. A századfordulóra a hagyományos építészeti határok szinte teljes megszüntetésével létrejövő terek működését Stefano Corbo a természet határtalanságához hasonlítja. A határokat és a meghatározott funkcionális programot mellőző, semleges, „tájként” megjelenő belső térstruktúrák rövid és hosszú távon való alakíthatóságuk által megalapozzák az épületek állandó használatát.

3. Analógia belső terek vizsgálatára

Motiváció	Jan Gehl munkásságával a graduális képzés vége felé találkoztam. Ezzel egy időben kezdtünk tervpályázatokon, ötletpályázatokon részt venni, melyek jellemzően városépítészeti témájú feladatok voltak ²⁶ . Ezeknél a kezdeti feladatoknál erősen támaszkodtunk Gehl elméletére, ezáltal mind mondandójában, mind módszerében megalapozta későbbi munkáinkat is.
Tevékenységek csoportosítása és tulajdonságaik	Jan Gehl közel hatvan éve kutatja azt, hogy melyek az élehető, az emberek által kedvelt, hosszabb tartózkodásra alkalmas utcák, városi terek kritériumai. A város és a használói, a benne élő emberek szempontjából vizsgálja a különböző fizikai körülmények, távolságok, sűrűségek, térszervezési módok, téri kapcsolatok hatását. Dolgozatom szempontjából meghatározó, ahogy a tervezési kérdéseket az emberi tevékenységekre alapozza. A szabadtéri, közterületi tevékenységeket három kategóriába sorolja, melyek esetén a követelmények eltérőek a fizikai környezettel szemben: a szükséges tevékenységek, a választható tevékenységek és a szociális tevékenységek csoportjait definiálva. ²⁷
A tervezők szerepe	A szükséges tevékenységek , alapvetően mindennapi cselekvések, melyek a társadalom számára kötelezőnek mondhatók – iskolába, munkába járás, buszra, személyre való várakozás, ügyintézés. Ezek a tevékenységek egész évben, szinte minden körülmények között zajlanak, és többé-kevésbé függetlenek a külső környezettől, a résztvevőknek nincs más választásuk. A választható tevékenységeket akkor végezzük, ha erre van vágyunk, van rá időnk, helyünk, ilyen a séta, az álldogálás, az üldögélés, a napozás. Ezekre a tevékenységekre akkor kerül sor, ha a külső körülmények kedvezőek, tehát a fizikai feltételektől függenek. A rossz minőségű utcákon és városi terekben csak a minimális esemény zajlik, az emberek sietnek haza, jó környezetben az emberi tevékenységek széles spektruma lehetséges. A szociális tevékenységek mások jelenlététől függenek, ide tartozik a köszönés, a beszélgetés, a gyerekek közötti játék, a különféle közösségi rendezvények, illetve a passzív érintkezés: egymás látása és hallása.

²⁶ Palotanegyed hallgatói ötletpályázat, 2013, pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, eredmény: 2. díj
Millenáris Széllkapu nyílt, országos ötletpályázat, 2014, pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, eredmény: rangsorolás nélküli díjazás
Vision Budapest 2024 hallgatói ötletpályázat, 2015, pályamű szerzői: Deichler Tímea, eredmény: 5. díj,
Csepel Arca nyílt, országos ötletpályázat, 2016, pályamű szerzői: Deichler Tímea, Jakab Dániel, eredmény: 2. díj (1. díjat nem osztottak ki), közönségdíj

²⁷ GEHL, J.: Life..., 53-55.

A szociális tevékenységek szinte minden esetben – a másik két tevékenységi kategóriaihoz kapcsolódóan – spontán módon alakulnak ki, amikor az emberek közös térben vannak, találkoznak, elhaladnak egymás mellett, vagy csak látják egymást, tehát jellegük változó, attól függően, hogy milyen környezetben zajlanak. Maga a fizikai keret úgy alakítható ki, hogy a kívánt érintkezési formákat akadályozzuk vagy akár lehetetlenné tesszük, vagyis Gehl úgy véli az építészet szó szerint útjában állhat a kívánt cselekvési mintáknak. A tevékenységek átfogó áttekintésének másik oka az, hogy a közterületek egyik legfontosabb tulajdonságát a más személyek, események, inspiráció és ösztönzés jelentik²⁸.

A Life Between Buildings című művében receptszerűen veszi végig konkrét javaslatait. Módszerének szinte matematikai tisztasága nagy hatással volt rám: a könyvben egyszerű állítások formájában veszi végig, hogy mit tart az élehető városok létrehozásához szükséges legfontosabb tervezési szempontoknak, mely állításokat a matematikai bizonyításokhoz hasonlóan létező városi terek bemutatása, elemzése alapján igazolja.

Szakmagyakorlásom során a kezdeti városépítészeti pályázatokat már épülettervek követték, azonban a városépítészeti alapú megközelítés munkáinkban továbbra is megmaradt. Mindig keressük, hogy az adott ház mit adhat a környék, a város lakói számára, mely által óhatatlanul beleszövődik annak keringésébe, a városi közterek és a ház belső tereinek határai feloldódnak. A külső közterek folytatásaként belső szabad tereket hozunk létre, melyek alakításánál eszköztárunk Gehl fogalmai, elvei mentén alakulnak. Ez a folyamat eleinte még inkább ösztönös volt, majd a doktori tanulmányaim és kutatásaim során egyre megalapozottabbá vált.

Dolgozatom egyes fejezeteiben az épületek tervezése szempontjából csoportosítva, Gehl elméletére támaszkodva olyan analógiákat határozok meg, melyek léptékükben különböznek, spektrumuk a tágabb összefüggésektől a részletek kialakításáig terjednek. Ezek együttes érvényesülése által a publikus terek elősegíthetik az emberek találkozását, vagyis a közösségi élet színterévé válhatnak, ezáltal az épületek belső szabad terei esetén is meghatározóak. Gehl módszere dolgozatom felépítésére is hatott: az általa alkalmazott állítás és az azt követő választott példákon keresztüli bizonyítás metodikáját követem. Részben ez az oka annak, hogy míg tervezési munkáim során sok más irodalom is inspiráló volt számomra a disszertációmban, Gehl elméleti munkájára alapozva fogalmaztam meg hipotézisemet a külső szabadterek és belső terek tulajdonságait analógiaként tekintve.

²⁸ GEHL, J.: Life..., 53-55.

A városi közterekhez hasonlóan az épületek belső szabad tereiben zajló élet, az ott létrejövő emberi kapcsolatok megteremtésének szempontjából a téri kapcsolatok kialakításán, a különböző fizikai körülmények, távolságok, sűrűségek, térszervezési módok létrehozásán és azok hatásán van a fő hangsúly a közösségi épületek leginkább előre mutató példáiban.

Az emberek figyelmét a publikus tereken leginkább a többi jelenlévő és a létrejövő események ragadják meg és kötik le. Emiatt a a használók közötti kapcsolatok minőségén múlik leginkább az, hogy egy publikus tér mennyire kelti élő, intenzíven használt tér érzetét. Jan Gehl városi közterekre megfogalmazott elméletét a közösségi épületek belső tereire vonatkoztatva a használók közötti interakciók létrejöttét elősegítő, különböző érintkezési formákat támogató építészeti megoldások nem az épületek képi, tárgyszerű megjelenésében keresendők, nem a formák, színek, anyagok kereséséből fakadnak. A tervezők alapvető feladata ezekben az esetekben a helyszínnel – a környező publikus városi terekkel –, illetve a használók tevékenységi mintázataival összhangban lévő, emberi léptékű téri keretek létrehozása. A differenciált téri kapcsolatok építészeti eszközökkel történő definiálása, mind az épület és környezete között, mind a belső terek egyes részei között elősegíti a szabad térhasználat kialakulását.

4. Példák bevezetése

A példák
kiválasztásnak
szempontjai

Értekezésemben azon országok középületeivel foglalkozom, melyek a digitalizációs folyamatban élen járnak, így az ezáltal indukált változások is szignifikánsabban vannak jelen bennük. A használt példák a tervezési feladataim során a szabad terek létrehozása szempontjából inspirálóak voltak számomra. **Doktori tanulmányaim alatt több tanulmányúton is részt vettem, ezáltal a számomra meghatározó épületek egy részét be is tudtam járni. Tapasztalataim és ismereteim bővítését az intézmények dolgozóival, használóival folytatott beszélgetések segítették.** A vizsgált épületek rendeltetése eltérő, illetve különböző méretű településeken találhatók, ennek megfelelően a használat szempontjából különféle igényekkel rendelkeznek, ezek az eltérések pedig az épületek szabad tereinek kialakítására is hatnak. **A példák sokszínűségével a jelenség univerzalitását szeretném bemutatni.** A dolgozat következő fejezeteiben az egyes példákat alaposabban vizsgálom, most a belső szabad terek megjelenése, jelentősége szempontjából rövid átfogó bevezetést nyújtok.

Könyvtárak

A dolgozatom témája tekintetében kiemelt jelentőséggel bíró funkció típus, a kortárs könyvtárak szabad tereihez kapcsolódó kutatásomat támogatva 2018 tavaszán Németország és Ausztria területén lévő, 2010 után elkészült könyvtárakat látogattam meg. Olyan a nagyközönség számára nyitott épületeket kerestem, amely épületek (intézmények) létrehozásának célja a környéken élők számára a kulturális közegben való kikapcsolódási lehetőség megteremtése mellett a nappali-szerű mindennapos használat biztosítása volt. Dolgozatomban szerepel a bejárt épületek közül a Rottenburg Városi Könyvtár, számomra meghatározó, de nem bejárt könyvtárak közül pedig a Közkönyvtár Seattle-ben.

Rottenburg a németországi Baden-Württemberg tartományban található kisváros, könyvtára 2017-ben nyitotta meg kapuit. A település központjában, a buszforduló közelében, a város folyóparti sétányával párhuzamosan futó sétálóutcájának elején található. Két utca találkozásánál, saroktelken helyezkedik el, mind alaprajzával, mind tömegformálásával illeszkedik a városszövetbe. Belső elrendezése tiszta, funkcionális elveket képletszerűen követ. Az egyes szinteket középső nagy, egybefüggő, szabad terek, valamint oldalról hozzájuk kapcsolódó függőleges közlekedőmag, illetve másik oldalról zárt kiszolgálóhelyiségek alkotják. Az épület azt bizonyítja, hogy a hagyományos könyvtári funkció képes új szerepet betölteni, izgalmas, látogatott helyszínné válni egy kisváros életében.²⁹

²⁹ WRUCK, Bertram - BAST, Vojtech - FOETSCH, Florian - HERBERG, Kristina - SCHAAAB, Mirko: City Library Rottenburg <https://www.archdaily.com/891897/city-library-rottenburg-harris-plus-kurrl-architekten-bda> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

Felsőoktatási
intézmények

A meghatározott funkciók terei között fennmaradó szabad, publikus területek koncepciója az OMA korábbi könyvtártervében is megjelent³⁰, a seattle-i épület az első, mely megvalósult. Az 1999-es pályázati terv alapján 2004-ben felépült seattle-i könyvtárban az egyes funkciók külön-külön, a számukra meghatározott módon felszerelt térrészekben kapnak helyet. Az egyes területek szabadsága megmarad, de nem „veszélyeztetik” egymást. A zártabb funkciókat külön platformokon helyezik el, közöttük alakulnak ki a szabad terek. Az épület így több vizuálisan és fizikailag összekapcsolt szabad tér tér hálója, mely által dinamikus élő struktúrát alkot.³¹

A felsőoktatási tanulási terekről folyó kutatásomhoz kapcsolódóan 2019 októberében Angliában jártam. A 2010-es években átadott egyetemi épületek térszervezési újdonságaira, szabad tereire fókuszáltam. A ködös, nyirkos utcákról belépve egyszerre monumentális és inspiratív, ugyanakkor otthonos és nyugalmat árasztó helyeket ismerhettünk meg. Dolgozatomban két oxfordi épület, a Fizikai és a Matematikai intézet, illetve a Coventy Egyetem Számítástechnikai Karának Épülete szerepel.

A Hawkins\Brown iroda által tervezett, 2018-ban átadott Fizikai Intézet fele a helyi magassági korlátozás, valamint a kis alapterület következtében a föld alá került³². Az épület talajszint alatti és feletti része alapvetően eltérő. A pincében található a speciális követelményű, magas sztenderdeknek megfelelően kialakított funkciók, és az ezeket kiszolgáló gépészeti terek, rezgést csillapító berendezések. A felszín felett pedig a kutató- és tanulótereket helyezték el. Az emeleti szintek terei adják a fejlesztési vízióban is elsődleges igényként megfogalmazott kollaborációs munkakörnyezetet, a szabad tereket. A közösségi munkatér szíve az épület talajszint fölötti részén elhelyezkedő átriumtér, mely egy alapvetően befelé forduló, a kutatószobák által közrefogott térstruktúra.

³⁰ Az 1989-es Très Grande Bibliothèque, párizsi nemzeti könyvtár tervezésére benyújtott pályázati anyagukban az épület egy tömör, rétegződő, információs tömb, melyben a fő publikus terek vájatokat képeznek.

³¹ KOOLHAAS, Rem - MAU, Bruce: S,M,L,XL. Monacelli Press, 1955, 616.

³² Hawkins\Brown: University of Oxford Beecroft Building. ArchDaily, 2018. <https://www.archdaily.com/902141/university-of-oxford-beecroft-building-hawkins-brown> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

Egyéb
rendeltetések

A Rafael Viñoly Architect tervei nyomán 2013-ra felépült Matematikai Intézetet alkotó zárt egységek és a közlekedők rendszere igazodnak a terület masterplanjába³³ foglalt tömb- és utcaelrendezések felépítéséhez: két egymással párhuzamosan haladó tömör szárny alkotja, melyeket a közöttük elhelyezkedő széles, nyitott, légies hatást keltő közlekedőtér kapcsol össze. Az épület közösségi funkcióinak helyet adó szabad tereket ebben az átriumban helyezték el, mely az épület szinte teljes hosszán végigfut, átlátásokat biztosítva a szintek és épületrészek között. A benne szabadon elhelyezkedő lépcsők, hidak a tervezők szándékai szerint a közlekedés lehetőségeit, irányait bővítik, animálják, „mozgásban tartják” a többszintes belső teret.³⁴

A 2012-ben átadott Coventry Egyetem Mérnöki és Számítástechnikai Karának tervezésekor a tervezők, az Arup Associates célja olyan összefüggő, flexibilis használatú terek létrehozása volt, melyek jól belakhatók, miközben részei a közlekedési rendszernek. Az előbbi célok alapján létrehozott informális tanulóterek az épület által körülölelt négyzetes belső udvar egyik homlokzata mögé szervezett átriumtérhez kapcsolódva helyezkednek el. Ezek az épület szabad terei, melyek többszintes, hálószerű struktúrát alkotnak.³⁵

2023-ban és 2024-ben olyan épületeket látogattam meg, amelyeknél az alap rendeltetéstől függetlenül is meghatározóak az épület szabad terei. Sok esetben a rendeltetés változhat, vagy alpból több rendeltetésű az épület, de bizonyos részei ezektől függetlenül a nagyközönség számára elérhető szabad terek. Dolgozatomban közülük a berlini LOBE és a koppenhágai BLOX épületét vizsgálom.

A Berlin-Weddingben található a Terrassenhaus Berlin, amely a Brandlhuber + Emde, Burlon + Musk Petzet által tervezett, 2018-ban átadott, egy roncstelep területén létrehozott többfunkciós műhely- és galériaépület. A magánkezdeményezésként létrejövő projekt megrendelőjének célja a gazdasági haszon helyett a közösség számára sokszínűen használható tér létrehozása volt. Ennek lényeges része a külső

³³ Az új épület az Oxfordi Egyetem Radcliffe Observatory Quarter (ROQ)-hoz tartozó masterplanja részeként valósult meg. Radcliffe Observatory Quarter Masterplan, 2008 <https://www.ox.ac.uk/about/building-our-future/vision/master-plan-areas/roq?wssl=1> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

³⁴ Rafael Viñoly Architects, University of Oxford Mathematical Institute. ArchDaily, 2014. <https://www.archdaily.com/516756/university-of-oxford-mathematical-institute-rafael-vinoly-architects> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

³⁵ Arup Associates, Coventry University, Faculty of Engineering and Computing, Archdaily, 2015 <https://www.archdaily.com/778808/coventry-university-faculty-of-engineering-and-computing-arup-associates>(utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

tér megőrzése és elérhetővé tétele, mind az épületet használók, mind a környék számára. Az épület lépcsőzetes kialakítása minden szinten hat méter mély, bárki által elérhető teraszokat eredményez, mely a földszinti, szintén a nagyközönség számára megnyitott lépcsőn keresztül a kertből elérhető. A belső terek szabadon alakíthatók, szoros kapcsolatban állnak a külső lépcsőző világgal³⁶.

A 2006-os projektindítást követően 2017-re készült el Koppenhágában, az OMA által tervezett BLOX. Az épületben számos rendeltetés található, közülük a legmeghatározóbb a Dán Építészeti Központ. A tervezők különböző módokon használt területek – iroda, műhely, lakó, rekreáció... – az Építészeti Központtal való kapcsolatának kialakítása, mind a Központ múzeumi jellegére, mind a több rendeltetésű épületek kialakítására új nézőpontokat adnak.³⁷

Dolgozatom részét képező, számomra meghatározó, de személyesen még nem megismert épület a Lillében található Polivalens színház, és a les-colsi étterem.

A 2009-es győztes pályázati tervként 2013-ra megvalósult, Lacaton & Vassal iroda által tervezett, Lillében található multifunkciós csarnok flexibilis és sokoldalúan használható tér. A kiszolgáló terek a dombot képező zöldtető alatt helyet kapó épület mélyén találhatók, míg a megérkezés terét a rendezvénytérrel párhuzamosan alakították ki. Az épület közönségforgalmi terei flexibilis, egymással és a kerttel tetszőlegesen összekapcsolható szabad terek. Ezáltal amellet, hogy a rendelkezésre álló terület kihasználtsága maximalizálható, kisebb térrészek leválaszthatóságával a fenntartási, üzemeltetési költségek is sokkal racionálisabbak³⁸.

A katalán Olot városában lévő 2001 és 2011 között épült Les Cols Étterem és Pavilon az RCR iroda meghatározó munkája, ahol az anyagok iránti szenvedélyük és a belső és külső terek kapcsolatának kialakítása, elmosása szokatlan épületegyüttest eredményezett. A kiszolgáló terek zártabb pavilonokban kapnak helyet, míg a fogyasztótér különálló sátorban kialakított szabad teret alkot. A sátor teljesen homogén, külső, belső határoló felületei ugyanabból az átlátszó ponyvából készültek.³⁹

³⁶ El Croquis N. 194 Brandlhuber+ 1996-2018

³⁷ OMA: BLOX/DAC, OMA weboldala, 2017. <https://www.oma.com/projects/dac-blox> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

³⁸ El Croquis N. 177/178 Lacaton & Vassal 1993-2017, 306-321o.

³⁹ El Croquiz N. 190 RCR Arquitectes 2012 2017

A példák funkcionális és méretbeli sokszínűségét a következő táblázatban foglaltam össze. A példákat konkrét adataik, mint földrajzi helyük, rendeltetésük, méretük, megvalósulásuk ideje alapján rendszereztem, illetve azt szemléltettem a dolgozatom fejezeteiben is megjelenő, a belső szabad terek létrehozásának fő kérdéskörei – a hagyományos funkcióktól, határoktól, kategóriáktól való felszabadítás – mennyire hangsúlyosan jelennek meg az egyes esetekben.

Ahogy a tervezési feladataim során észrevettem, az épületek megismerése által szerzett tapasztalatok is azt erősítették, hogy általam vizsgált jelenségek, szempontok általában nem elkülönülten, hanem egymással átfedésben vannak jelen, azonban hangsúlyuk eltérő az egyes esetekben. A szempontok egyértelmű és tiszta bemutatása érdekében minden példát az arra leginkább jellemző eset szerint vizsgálók, a táblázatban az egyes példák esetén legmeghatározóbb szempontot sötét színnel jelölöm. **A táblázat azt is mutatja, hogy az egyes tervezési elvek hangsúlya és az adott épület adatai – földrajzi helye, rendeltetése, az épület mérete – között nem találtam összefüggést.** Nem látható olyan szabály, mely bármelyik elvhez, problémakörhöz konkrét jellemzőt kapcsolna: funkcióktól való felszabadítás meghatározó példái között éppúgy jelen vannak kisebb-nagyobb, illetve különböző földrajzi helyzetű és rendeltetésű épületek, mint a hagyományos határoktól, vagy a kategóriáktól való felszabadítás esetei között⁴⁰.

⁴⁰ Példán szemléltetve: funkcióktól való felszabadítás példái: a Közkönyvtár Seattleben egy több, mind 30000 m2 alapterületű nagyvárosi könyvtár az USA keleti részén, az angol egyetemi városban található Oxfordi Egyetem Matematika Intézete szinte csak negyed akkora, mint a seattle-i könyvtár, a német kisváros béli rottenburgi Könyvtár mérete, pedig az előbbi egyetemi épületnek csupán a fele. Tehát az előbbi két könyvtár és egy egyetemi épület, mind a helyszínét tekintve – nagyváros, egyetemi város, kisváros – mind léptékében különböző.

A példákat összefoglaló táblázat

példa neve	tervező	hely	rendeltetés	év	lépték	felszabadítás a		
						funkciótól	határtól	kategóriától
1 Coventry Egyetem	Arup Associates	Coventry, UK	egyetem	2012	15000 m2			
2 BLOX	OMA	Koppenhága, Dn	kiállítás, iroda, lakó, rekreáció	2017	28000 m2			
3 Közkönyvtár Seattle	OMA + LMN	Seattle, USA	könyvtár	2004	33722m2			
4 Les Cols Étterem és Pávilon	RCR	Olot, Sp	étterem	2011	1430 m2			
5 Oxfordi Egyetem Fizikai Intézete	Hawkins & Brown	Oxford, UK	egyetem	2018	8950 m2			
6 Oxfordi Egyetem Matematikai Intézete	Oxfordi Egyetem Matematikai Intézete	Oxford, UK	egyetem	2013	24400m2			
7 Polyvalent Theater	Lacaton & Vassal	Lille, FR	előadó	2013	3800 m2			
8 Rottenburg Városi Könyvtár	Harris + Kurde architekten bda	Rottenburg, DE	könyvtár	2017	2038 m2			
9 Terrassenhaus Berlin	Brandlhuber + Emde, Burdon + Musk Petzet	Berlin, DE	stúdió, lakó	2018	3396 m2			

Kép (2): A példák földrajzi helyzete, a számozás a táblázattal egyező

5. Felszabadítás a funkcióktól

Pozsony város önkormányzata, valamint a Metropolitný Inštitút Bratislavy 2020 tavaszán nyílt, kétfordulós nemzetközi pályázatot hirdetett a százhuszonöt éves Grössling fürdő felújítására és bővítésére. A fürdők a közösségi élet jelentős színtereiként jelentek meg, ennek okán a Grössling fürdő revitalizálásának egyik alapvetése ennek a funkciónak az erősítése volt. Pozsony városában a fürdőkultúra kevésbé hangsúlyos, ezért a tervpályázati kiírás – a kívánatos társasági élet eléréséhez szükséges program előmozdítása érdekében – a hagyományos fürdő funkció megtartása mellett könyvtár és kávézó elhelyezését írta elő az épületben. Azonban pályázóként mi úgy véltük, hogy ahhoz, hogy az épület közösségi szerepét igazán be tudja tölteni, az újabb közfunkció és a kávézó megjelenése önmagában nem lesz elegendő.

Pályaművünk fő célja az volt, hogy az épületegyüttes élővé, a város szeretett és látogatott elemévé váljon. Ennek eléréséhez azt kerestük, hogyan tudunk a két eltérő funkció számára olyan közösségi teret létrehozni, ahol a szervezett programok mellett a hétköznapi események is helyet tudnak kapni. Ehhez fontosnak éreztük, hogy legyen mindehhez megfelelő tér, amely kellőképp inspiratív, könnyen észrevehető.

A fürdő és a könyvtár közösségi központjának kialakításához, összefonódó, élő és intenzív kapcsolatának létrehozásához az épület saját történetében találtunk számunkra inspirációt. A Grössling fürdő épületegyüttese az elmúlt százhuszonöt évben folyamatosan bővült, ezáltal karaktere, hangulata is alakult. A kiírók az 1914-ben átadott karaktert jelölték meg a fürdő fénykorának, számukra legkedvesebb állapotának. Az épületet különböző időszakokban bemutató terveket vizsgálva mi is az akkori térstruktúrát és működési modellt találtuk a legtisztábbnak, ezért arra törekedtünk, hogy annak pozitívumait minél jobban megismerjük és láthatóvá tegyük a jelen kort kiszolgáló karakter kialakításakor. Az 1914-es állapot meghatározó örökségét idézi fel az egykori női fürdő melletti belső homlokzat helyreállítása is, melynek keskeny, síkatorszerű belső udvarra nyíló homlokzat ablakait és az előttük lévő udvart az évek során megszüntették, beépítették. Tervünkben – az udvart kísérő egykori finom határvonal állapotának részbeni helyreállításával és kortárs újraértelmezésével – fedett passzázszt hoztunk létre. Úgy véltük, hogy ezen a külső köztér folytatásaként létrehozott belső szabad téren keresztül a fürdő és a könyvtár határai elmosódnak, a funkciók évezredes hagyományai és értékei egymással egyesülve színes, izgalmas közösségi teret eredményeznek.

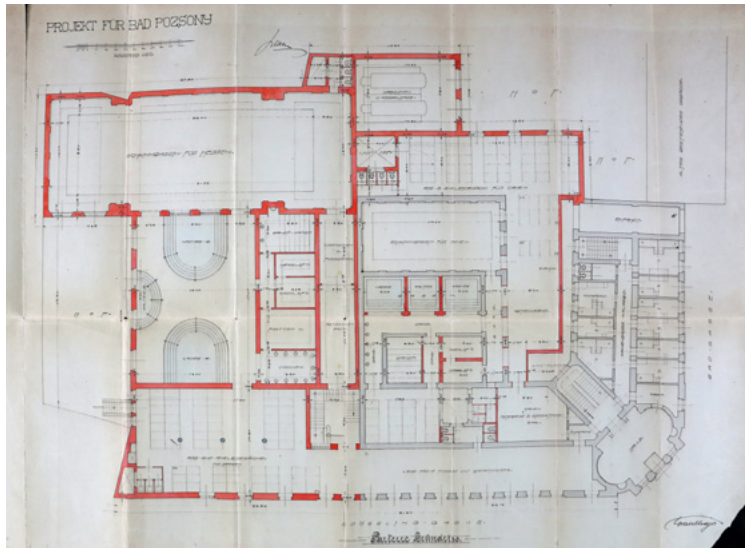
Képek (3,4,5) túloldalon:
A Grössling Fürdő és Könyvtár
térmetiszete a belső szabad
téren át felvéve, bemutatva
annak téri kapcsolatait

A grösslingi terv belső szabad
tere, mely elválasztja a két fő
funkciót a könyvtárat
és a fürdőt

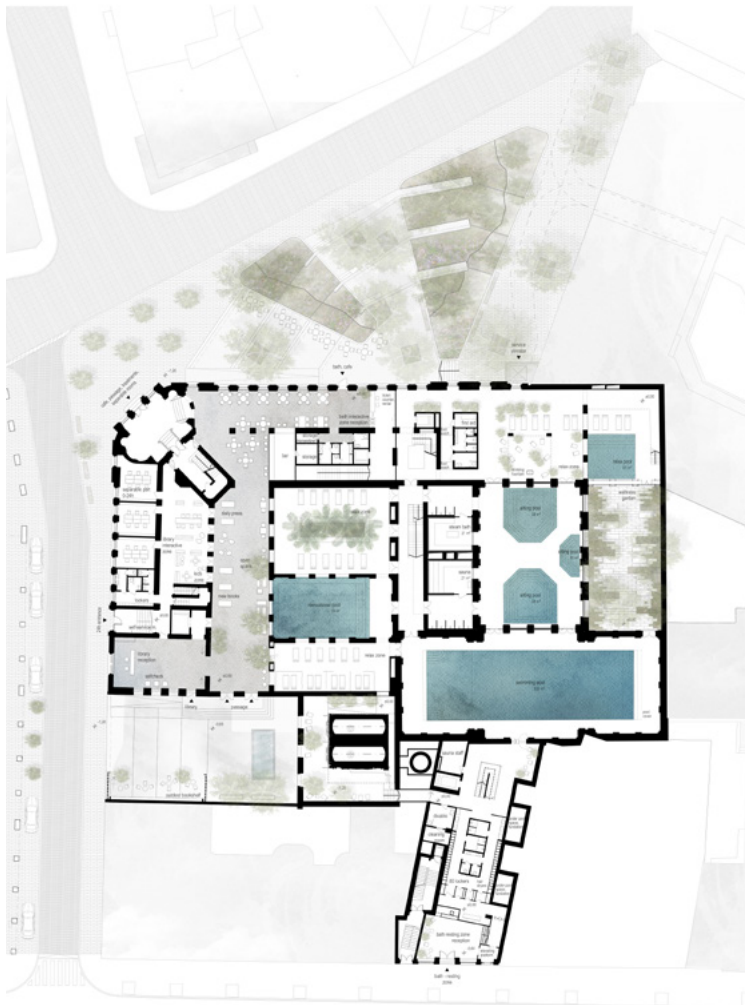
A Grössling Fürdő és Könyvtár
épületének külső kapcsolatai

Kép (6):
Földszinti alaprajz 1914

Kép (7):
Pályázati tervünk
földszinti alaprajza

A belső szabad terek védelme

Középületeinkben a kötetlenebb programok jellemzően nem konkrét helyiségekben, hanem a közlekedőkhöz kapcsolódva, azok kiszélesedésében, bővületeiben kapnak helyet. Azonban a tervezési program a legtöbb esetben szigorúan meghatározza az alapterületeket, a közlekedők túlméretezése „hasznos funkció” híján a legkevésbé preferált. További lehetőség a közösségi funkciók – mint a kávézó – túlméretezése, vagy több helyiség összevonása, egy nagy térben való elhelyezése. Ekkor a szükséges alapterületek átfedései által optimalizálható a térhasználat, így marad hely a belső szabad terek számára is. Az ekképp létrehozott tértípusok esetén azonban félő, hogy a gazdasági haszon a szabad használat elé kerül, lehatárolt területek nélkül a kávézó, vagy más definiált funkció idővel nagyobb teret kap.

A probléma feloldása érdekében a pozsonyi tervünk esetén a programban foglalt multifunkciós rendezvénytér a belső szabad tér. Szükség esetén lezárható rendezvényterként működik, a többi funkció zavartalan működése mellett, ugyanakkor szabad kialakításának, gyors átrendezhetőségének köszönhetően a hétköznapokban, nyitott belső utcaként jelenik meg. Így tervünkben a program kötelező részeként létrejövő rendezvénytér – mely sok esetben zárványként helyezkedik el – nem zárt, hanem élő, a város lakói által sokszínűen használható központot képez. Továbbá a belső szabad térben kialakított időszakos rendezvénytér, folyamatosan mozgásban, változásban tartja a tér használatát, nem tud az egyik környező funkció kitelepülése sem állandóvá válni. Célunk tehát az volt, hogy az előre meghatározott változó használat által biztosítsuk a **belső szabad tér védelmét**: garantáljuk a hosszú távú fennmaradását.

A belső szabad terek belakása, a téri kapcsolatok és az állandó események szerepe

A tervezés alatt fontos szempont volt számunkra a spontán használat elősegítése, ezért törekedtünk a **belső szabad tér intenzív téri kapcsolatainak** kialakítására. A passzázs szabad tere fizikai összeköttetésben van a kávézóval és a könyvtárral, az egyes alegységek recepcióival, illetve vizuális kapcsolatban van a fürdő publikusabb területeivel. Ezáltal egyrészt a környező funkciók működése, **állandó események jelenléte** garantálja, hogy mindig történik valami, nem lesz kihalt a terület, másrészt akár a környező funkciók ki is települhetnek a belső szabad térre: a kávézóhoz kapcsolódó kötetlenebb területként le lehet ülni beszélgetni, dolgozni, vagy tanulni, a könyvtár publikus terének részeként pedig helyet adhat a könyvek és napilapok számára.

A belső szabad tér
külső kapcsolatai

A Grössling fürdő jelenleg a szomszédos épületekhez hasonlóan zárt – nincs, ami becsábítaná a potenciális látogatókat, a környéken leginkább csak gyorsan keresztülhaladnak az emberek, nincsenek megállásra készített helyek. Az épületet a fürdőt és a könyvtárat elválasztó és egyben összekötő passzázs két épületen belüli végpontján megnyitottuk, ezáltal a belső publikus utcaként bekapcsolódik a külső közterekbe, kapcsolatot teremt az épület melletti rekreációs park, valamint az általunk az épület melletti foghíj telken létrehozott kulturális tér között is. A külső megnyitás meghatározó eleme a foghíj lezárásánál létrehozott, több szint magas könyvespolcot kirakat-szerűen megmutató üveghomlokzat. Az épület burkának felnyitása által intenzív, élő kapcsolatot szerettünk volna létrehozni a városi környezettel. A **belső szabad tér láthatósága** annak nyitottságát, elérhetőségét erősíti. Bentről pedig érzékelhetővé válik a megérkezés tere, az épület tetején lévő fürdőhöz és könyvtárhoz tartozó pihenő kertek, valamint a környező házak tetején túl feltárul a környék.

A belső szabad terek
láthatósága

Képek (8,9,10,11,12,13):

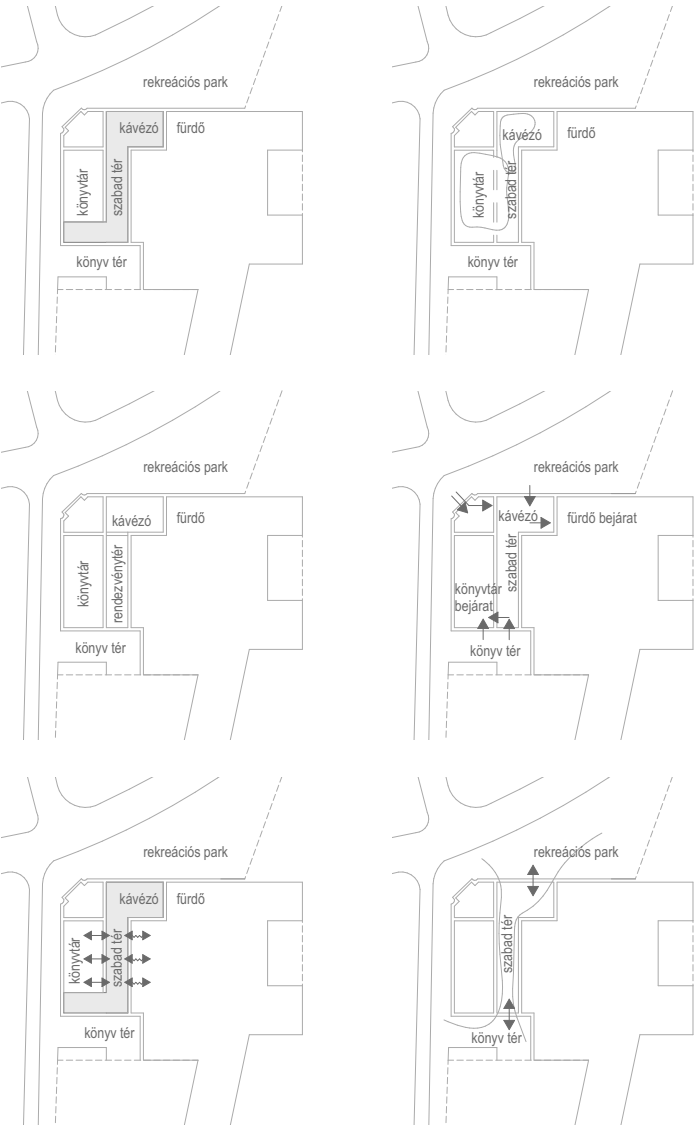
a belső szabad tér helye

változó működés a
hétköznapi életben

változó működés rendezvény
esetén
bejáratok

a belső szabad tér környező
funkciókkal való kapcsolatai

a szabad tér külső kapcsolatai

Események létrejötte, a nyilvános tér belakásának természetes folyamatai

5.1. Elméleti háttér

Paradox módon a belső szabad tér létezésének alapja és működésének problémája is az előre definiált funkció elhagyásából származik: legyen hely a kötetlen, a spontán módon szerveződő események, tevékenységek számára, illetve ezek az események jöjjenek létre, tehát úgy is történjen ott valami, hogy a tér szerepe nem konkrét funkcióhoz kötött. A külső publikus terek vizsgálata, működésének megértése ebben is nagy segítséget nyújt. A köztér használata sem definiált. Az emberek ott tartózkodnak, ahol jól érzik magukat. Sokféle tevékenység egyszerre tud jelen lenni, illetve az egyes tevékenységek, események gyorsan válthatják egymást. Jan Gehl felhívja rá a figyelmünket, hogy a publikus tereken helyet kapó események, interakciók létrejötte öngerjesztő folyamat. Ahol sokan vannak, történik valami, az vonzza az embereket, van mit látni, hallani, annak élvezetes a részévé válni⁴¹. **Minél többféle funkció, tevékenység kap helyet az adott területen, annál több a látnivaló, tevékenység, ami be lehet csatlakozni.** Ne feledkezzünk meg a tervezett **állandó események** mellett szervezett **ideiglenes tevékenységek** jelentős számáról sem: mint az időszakos vásárok, utcabálok, felvonulások. Egy nyüzsgő, élettel teli közegben számos társas érintkezésre akad lehetőség⁴².

Úgy gondolom **különböző tevékenységek jelenléte az épületeken belül is hasonlóan pozitív**. Egyfelől azok a terek, melyek a meghatározott funkciókra való rendeltetés helyett magukban rejtik a különböző használatokra való gyors átalakítás lehetőségét rövid és hosszú távon is jobb kihasználást eredményeznek. Másrészt, ha a városi terekhez hasonlóan minél több különböző esemény, tevékenység van jelen az adott épület belső szabad tereiben, mert annál nagyobb a valószínűsége, hogy a látogató talál olyat, melybe szívesen bekapcsolódna.

Nyilvános terek környező funkciókkal való kapcsolatainak és használatának összefüggései

Gehl a Life Between Buildings című könyvében külön fejezetet szentel azok a tervezési elvek, döntések számára, melyek befolyásolják, hogy az emberek a nyilvános területeken összegyűlnek-e, vagy szétszóródnak. Hangsúlyozza, hogy fontos felismerni, hogy nem épületeket, hanem embereket és eseményeket kell összegyűjteni, tehát az olyan fogalmak, mint az alapterület és telek aránya vagy az épületsűrűség nem mondanak döntő érvényűt arról, hogy az emberi tevékenységek megfelelően koncentráltak-e⁴³.

⁴¹ GEHL, J.: Life..., 51.

⁴² GEHL, Jan: Élhető városok. Budapest: Terc, 2014, 22-23.

⁴³ GEHL, J.: Life..., 80.

Belső szabad terek zárt terekkel való kapcsolatai

Folytonosság, láthatóság

Olvasatában alapvető jelentőségű, hogy az épületek emberi léptékűek legyenek, ez közterek esetén összefoglalható úgy, hogy egy adott pontból mennyit lehet gyalogosan megközelíteni, belátni, más érzékszerveinkkel tapasztalni. **Legjobb, ha az épületek, bejáratok egy összefüggő nyilvános tér körül helyezkednek el,** és úgy fordulnak egymás felé, mint az asztal körüli barátok. Ez a szervezési elv a történelem során végigkövethető, a hagyományos törzsi táboroktól a kortárs kempingekig. **A nyilvános téren történő eseményeket nagyban befolyásolják az onnan nyíló épületek kapcsolatai is.** Az utcai élet drasztikusan csökken, ha a kis, a városi életben aktív egységeket felváltják a nagy egységek. Sok helyen megfigyelhető, hogy határozottan megcsappant az élet az utcákon, mivel a benzinkutak, parkolók, irodaházak, bankok passzív egységként, zárványokat képeznek a város szövetében. Ezzel szembeni pozitív példák a városi élet szempontjából, ahol a nagy egységek a homlokzat mentén a kis egységek mögött vagy felett helyezkednek el. A homlokzaton csak a funkciók bejáratai és a legérdekesebb tevékenységek foglalnak helyet. Hasonlóan a szomszédos lakóházakban, üzletekben, gyárakban, műhelyekben, közösségi épületekben zajló események kapcsolata mindkét irányban markánsan gazdagítja az élményszerzési lehetőségeket. Az előbbi kapcsolatok létrejötte szempontjából a megfelelő belátási átlátási lehetőségek mellett, meghatározó az optimális méretek, távolságok kialakítása is, hiszen az emberek érzékszervei által szerezhető tapasztalatok nagy szerepet játszanak abban, hogy egy esemény megnyílik vagy bezárul. Egy könyvtár esetén például, a környező városi terek és az ablakok méreteinek aránya meghatározza, hogy egy esetben ablakos épület látható, vagy egy használatban lévő könyvtár.

A városi közterek és azokat határoló épületek intenzív kapcsolatához hasonlóan, az épületek belső szabad terei és az azokkal határos zártabb kialakítású helységek viszonyai meghatározóak. Amikor az épület zártabb helyiségei a belső szabad terekbe közvetlenül nyílnak és akár szabályozható belátást engednek, akkor a városi terekhez hasonlóan a belső események, tevékenységek a belső szabad terekben is azt az érzetet keltik, hogy történik valami, nem kihalt térben tartózkodik az ember.

Gehl kitér az épületen belüli nyilvános terek kialakításának kérdésére is: úgy véli, a belső zárt nyilvános terek konkurenciaként jelennek meg a közterek számára, ezáltal az utcák, közterek elnéptelenedését, unalmassá, veszélyessé válását eredményezik. Az előbbi probléma oldásához kiküszöböléséhez lényegesnek látom a belső és külső nyilvános terek közvetlen kapcsolatát, tehát nem csak a belső tér belakása szempontjából, hanem a külső téri élet minősége szempontjából is⁴⁴.

⁴⁴ GEHL, J.: Life..., 121-125.

5.2. Megvalósult példák

Mindezek létrehozásához, konkrét példák esetén azt vizsgálom, hogy lesz hosszútávon megfelelő tér, amely kellőkép inspiratív, könnyen észrevehető. **Rem Koolhaas könyvtártervei esetén koncepció alkotó szempont a szabad terek épületen belüli helyének meghatározása és ezáltal hosszú távú használhatóságuk biztosítása.** Ezért a **belső szabad terek védelmének, fennmaradásának kérdéskörét, Koolhaas elmélete és főként a megvalósult seattle-i közkönyvtára kapcsán vizsgálom.** Az **oxfordi Matematikai Intézetnek is meghatározó része a belső szabad tér, azonban meglepő módon legkevésbé várt helyen, az emeletiekhez képest kevésbé szép részletképzésű, pinceszinti, sötétebb, külvilágtól zártabb területeken működik jól.** Ennek okát abban látom, hogy az Intézet többi részéhez képest is kiemelkedően jók a belső terek kapcsolatai, melyek szerepét ezen a nemiképp ellentmondásos helyzeten keresztül mutatom be. Végül **a Rottenburg Könyvtár példáján elemzem a külső téri kapcsolatok jelentőségét, mely épület esetén a külső megnyitások módja szinte önmagában biztosítja az épület belső szabad tereinek folyamatos használatát.**

A belső szabad terek védelme
Seattle közkönyvtára esetén

A belső szabad terek védelmének kérdésében meghatározó Rem Koolhaas munkássága. Főként az OMA és az LMN irodák által tervezett seattle-i közkönyvtár az, mely a belső szabad terek helyzetét, a funkciók eloszlását merőben új keretek között határozta meg. Koolhaas megkérdőjelezte azon kortárs könyvtárak flexibilis működését, melyekben szinte minden tevékenység egy térben kap helyet, a program nem határoz meg külön helyiségeket, elhatárolt, saját identitással rendelkező helyeket. Ebben az esetben az épület használatba vételekor a könyvespolcok elhelyezése határozza meg a belső szabad terek méretét, kialakítását, de idővel, a gyűjtemény folyamatos bővülésével a könyvespolcok behatolnak a közösségi terekbe. A flexibilitás ezen formája a közösségi terek méretének csökkenésével elfojtja a könyvtárnak azt a közösségteremtő képességét, az egymástól való tanulás adta lehetőségek létrejöttét, mely megkülönbözteti a többi információforrástól.⁴⁵ **A seattle-i könyvtárban az egyes funkciók külön-külön, a számukra meghatározott módon felszerelt térrészekben kapnak helyet. Az egyes területek szabadsága megmarad, de nem veszélyeztetik egymást.** A zártabb funkciókat – parkoló, kiszolgáló zóna, tárgyalószobák, könyvespolcok helye és az irodák – külön platformokon helyezik el, közöttük alakulnak ki a belső szabad terek. Az utóbbiak rendeltetése sokrétű, az itt elhelyezett funkciók határai elmosódnak, vegyülnek egymással, méretük, kialakításuk az aktuális igények szerint változtatható.

⁴⁵ OMA+LMN: Seattle Central Library. Actar Publishers, 2005, 140.

Kép (14):
Seattle közkönyvtár
belső szabad tere

A legalsó szabad tér a gyerekek helye: szabadpolcos olvasóterében pihenőhelyek, foglalkozások, játszóhelyek is megtalálhatók. Ezt követi az ún. nappali szoba számtalan olvasásra, pihenésre alkalmas ülőhellyel, számítógépes asztalokkal, információs pontokkal, ajándékbolttal, kávézóval. A különféle tevékenységek a különböző formájú és mintájú szőnyegeken, más-más bútorozással jelennek meg. A berendezések nem követik szigorúan a szőnyegek szélét, hol részben, hol egészében lelógnak róluk, a nagy térben elhelyezett funkciók határai ezáltal még inkább elmosódnak, a tevékenységek összefolynak. A következő belső szabad tér az ún. találkahely (meeting point) az olvasók és a könyvtárosok találkozási pontja, a látogató itt tud tanácsot kérni, kérdezni. A humán segítségen kívül több száz számítógép található a területen, melyek billentyűzeinek folyamatos kattogása egy állandó modern háttérzajt terem, erősítve a közösséghez tartozás, közös tevékenység érzését⁴⁶. A legfőbb belső szabad tér az olvasószoba.

Seattle közkönyvtára belső
szabad tereinek kapcsolatai

A szabad tereket mozgólépcsők kötik össze, melyekről be lehet látni az általuk keresztülágott zártabb, funkcionálisan kötöttebb területekre. Ezek a közlekedőkről való belátások, illetve a szintek közötti áttörések az egyes terek között erős vizuális kapcsolatokat eredményeznek, mely elősegíti az egész épület megismerését, folyamatos használatát, a felsőbb szintekre is felcsábítják a látogatókat. A homlokzat nem képez erős határt a belső és a külső világ között, ugyanakkor nem is szünteti meg teljesen a köztük lévő különbséget⁴⁷. A város képei, mozgásai a homlokzat töréseinek következtében a szemlélőhöz képest hol oldalt, hol felül, vagy akár alul tükröződnek, ezáltal jelennek meg a belső térben.

⁴⁶ MURPHY, Amy: Seattle Central Library: Civic Architecture in the Age of Media. Placesjournal, 2006.

⁴⁷ MURPHY, i.m.

A belső szabad terek kritikája
Seattle könyvtára esetén

Így a homlokzat közelében az az érzésünk támadhat, mintha a város mozgásai alkotta „digitális világban” lennénk, melynek a homlokzatburkolat erős osztása ad szűrőt. Az üveg homlokzat által főként az esti órákban a könyvtár külső burka kirakatként működik, belső működését, eseményeit feltárva környezete számára.

A Seattle-i könyvtár szabad tereiben sok és sokféle ember korlátozatlan bejárását és ott tartózkodását, valamint a nagy terekben megvalósuló tevékenységek okozta zajos környezetet sokan kritizálták. Ezek a vélemények a jobban ellenőrizhető, hierarchikusabb terek létrehozását előbbre valónak tartották volna. Koolhaas szerint azonban ez a kialakítás alapvetően nem a különböző termékek védelméről szól, hanem sokszínű tereket kínál az információcsere és a társadalmi interakciók számára⁴⁸. **Az intenzív használat elősegítése mellett belső szabad terek intenzív kapcsolatai, átlátási biztosítják azt is, hogy a bárki által szabadon látogatható épület a sokféle felhasználó jelenléte mellett is biztonságos tudjon maradni.** Az központi űr – nagy áttörések– szerepét Koolhaas az arnhemi börtönfelújítási projektjéhez hasonlítja. Az eredeti börtönépület térszervezésének vezérelve a „panoptikon” volt, amely Jeremy Bentham filozófus kétszáz éves ideális börtönmodellje⁴⁹. Olyan hengeres építmény ez, melynek a külső fala mentén, körben elhelyezkedő cellákat a belső üres tér közepén lévő toronyból figyeli az őr. A működési rendszert alapul véve Michel Foucault francia filozófus társadalomra vonatkoztatott modellje azt mutatja be, miként lehet az embertömeget hatékonyan megfigyelni, felügyelet alatt tartani. A panoptikont Foucault gépnek nevezi, mely egyrészt a megfigyelést, ellenőrzést végzi, ugyanakkor az állandó megfigyelés által módosítja a közösség viselkedését⁵⁰. A panoptikonban az ellenőrző hatalom szerepét az egy szem központi őr biztosítja, míg a seattle-i könyvtár központi ürege által mindenki megfigyelő és megfigyelhető, ez szabályozza a cselekedeteiket, egy sokkal kevésbé hierarchikus módon.

⁴⁸ MURPHY, i.m.

⁴⁹ Az 1880-ban épült arnhemi börtön átalakításának tanulmánytervét 1980-ban készítette az OMA, lásd: <https://oma.eu/projects/koepel-panopticon-prison> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

⁵⁰ BUN, Zoltán: Az elmélet és a tervezés-módszertan változása a dekonstrukciótól a topografikus gondolkodás felé az ezredforduló építészetében. PhD-értekezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2011, 70., lásd: <https://repozitorium.omikk.bme.hu/handle/10890/1169> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

Képek (15,16,17,18):

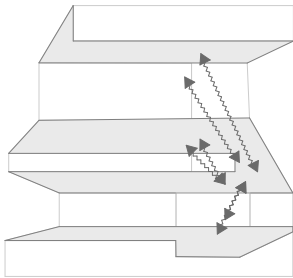
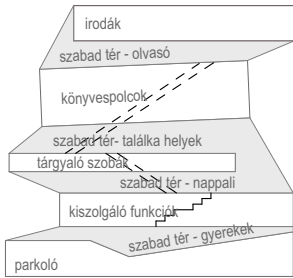
a szabad terek helye

a szabad terek
védelmének modellje

a szabad terek fizikai
kapcsolatai

a szabad terek vizuális
kapcsolatai

**A Matematikai intézet belső
szabad terének állandó
eseményei, szerepei**

Konkrét definiált funkcióktól mentes terek belakása, az események spontán szerveződése szempontjából tanulságos példa számomra a Rafael Viñoly Architects által tervezett Oxfordi Egyetem Matematikai Intézetete⁵¹. A Matematikai Intézet 2013-ban átadott épülete az Observatory Quarter (ROQ)-hoz tartozó masterplanja⁵² részeként valósult meg, az intézetet alkotó zárt egységek és a közlekedők rendszere igazodik a masterplanban foglalt tömb- és utcaelrendezések felépítéséhez. Ennek következtében az épület hossz tengelyét követő belső utcát, mely szélességében és magasságában is összefüggő tér, a vele párhuzamosan haladó, tömör, homlokzati részek fogják közre. **Az intézmény közösségi funkcióit, nyitott tanulótereit ebben a központi térben helyezték el, mely az épület szinte teljes hosszán végigfut, átlátásokat biztosítva a szintek és épületrészek között.** A belső utca vertikálisan két részre oszlik: az előcsarnokból szabadon, bárki által elérhető pincszinti hallgatói termek, előadók által határolt szabad, sokféle használatra szánt szakaszra, és a beléptetőkapukkal védett földszinti és emeleti zárt egységek – irodák, kutatói szobák – közötti közlekedő terekre. A közbenső terek mindkét esetben szabadon belakható, alakítható területek, de biztonsági szempontból történő korlátozások – beléptetési elválasztások – sajnos feldarabolták az épület egyébként összefüggő, kifejezetten nagyvonalú közösségi térrendszerét. Az emeleti terekbe a hallgatók sokkal ritkábban mennek be. Pedig itt is találhatók nagyobb tanulásra, beszélgetésre alkalmas térrészek, és a tervezők is a kutatószobák közötti tereket szánták az épület informális, kötetlen területeinek, mely spontán találkozásokot tehet lehetővé, erősítve az együttműködést. A megközelítés zavartalansága – a beléptetés hiánya – miatt a **pincszinten** jön létre ennek optimális működése. Itt, a **szinte neutrális térben lévő, könnyen mozgatható asztalos, székes tanulóterek között helyet kap a menza, és a kávézó egyszerű pultja is. A közbenső terek, berendezések használatának módja és szerepe az aktuális igények szerint változik.** A büfé nyitvatartási idejében bizonyos asztalokra igényt tart, ebéidőben alapvetően csak étkezésre szolgál, de ezeken túl – mely egybeesik a tanórák befejezésével is – minden asztal „felszabadul” a tanulni vágyók számára. Azáltal, hogy ugyanazon asztaloknál esznek, tanulnak, beszélgetnek, pihennek, várakoznak, – azok szükség esetén megvalósuló átrendezésével – a hallgatók a teret folyamatosan használják.

⁵¹ Rafael Viñoly Architects: University of Oxford Mathematical Institute, Archdaily, 2014
<https://www.archdaily.com/516756/university-of-oxford-mathematical-institute-rafael-vinoly-architects> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

⁵² Radcliffe Observatory Quarter Masterplan, 2008
<https://www.ox.ac.uk/about/building-our-future/vision/master-plan-areas/roq?wssl=1> (utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

**Képek (19,20):
A Matematikai Intézet
pincszinti tanulótere, belső
szabad terei és kapcsolatai**

**Képek (21):
A Matematikai intézet belső
szabad terének és környező
funkcióinak kapcsolatai**

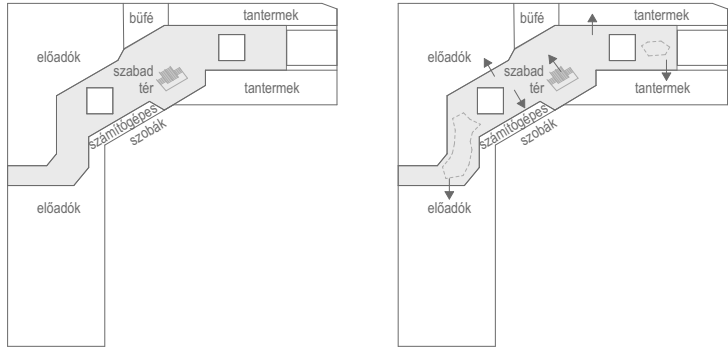

Ahogy a matematikusok, az épület maga is kifelé zárt, kissé introvertált képet mutat. Homlokzatán irodák, kutatószobák helyezkednek el, a belső átriumban lévő közösségi tér és a külvilág között csak a nagyméretű felülvilágítókön keresztül alakul ki kapcsolat. Ezek a felső szinteket még bőségesen ellátják természetes fénnel, de a pincszinti terekbe – a helyi borongós időjárási viszonyok mellett – már viszonylag kevés fény jut le. Az épület közösségi tereinek belső, zárt világot alkotó rendszeréből csak az előcsarnok és lobby, illetve a fölötté elhelyezkedő nappali-szerű tér tör ki. Ezek a belső világ mintegy ellenpontjaként nagy homlokzati üvegfelületeiknek és közlekedési rendszerüknek köszönhetően kapcsolatot nyitnak a környező történeti épületek – Radcliffe Infirmary és Radcliffe Observatory – felé.

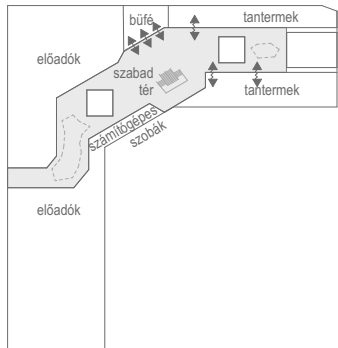
A közösségi terek és a munka-, illetve oktatási terek kapcsolatának kialakításában a Matematikai Intézet tradicionálisabb elveket követ, melyek megformálásánál a használók munkamódszerére hivatkoznak. A matematikusoknak gyakran zaj- és zavarmentes környezetre van szükségük, ezért a kar dolgozóinak szobái, illetve a közösségi terek is akusztikailag el vannak választva. Az emeletekhez hasonlóan a pincszinten is nagy hangsúlyt kapott az oktatótermek és a közösségi terek közötti hangszigetelés: az épület belső világát zárt, tömör ajtókkal rendelkező falak veszik körbe. **Belső kapcsolatok tekintetében kivételt képez és szerencsésen pont a a pince szinti szabad tér működését, belakását segíti, hogy az onnan nyíló kisebb szemináriumi szobák, számítógépes teremk fala kisebb-nagyobb részben üvegezett így folyamatos vizuális kapcsolatban vannak egymással.**

Képek (22,23,24):
A Matematikai Intézet
belső szabad terei és
környező funkciói

Bejáratok a
belső szabad térről

A belső szabad tér
egyéb kapcsolatai

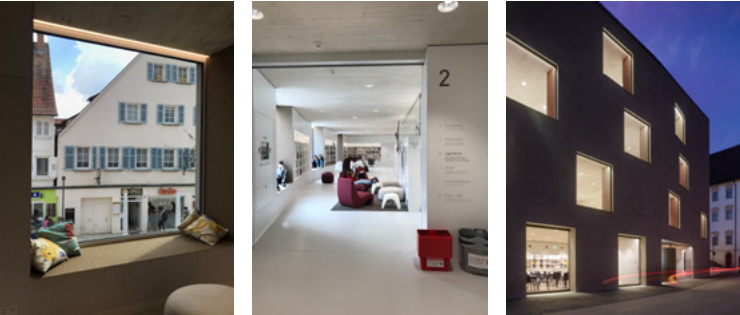

A rottenburgi könyvtár
szabad tereinek láthatósága

Ahogy Jan Gehl is felhívja rá a figyelmet az épületeken belüli szabad terek esetén is – ahhoz, hogy a spontán szerveződő tevékenységek létrejöhessenek, legyen lehetőség ezekbe bekapcsolódni – lényeges kérdés azok láthatósága, mely szempontjából a belső kapcsolatok mellett meghatározóak a külső megnyitások is. A különböző korosztályok megszólítása, az épület megfelelő megnyitása sok kortárs közösségi épület alapvető célkitűzései közé tartozik.

Erre az igényre meglepő módon reagáló példa a kisvárosi környezetben elhelyezkedő rottenburgi könyvtár, melynek egyik legnagyobb előnye, hogy kirakatszerű megjelenése által képes bevonzani és bent is tartani a fiatalokat. A könyvtár a város sétálóutcájának első épülete, melyet délután előzőnlenek a közeli gimnázium tanulói. Az épület mind a négy irányba nagy, kirakatszerű ablakokkal nyit, ezáltal erős vizuális kapcsolatot teremt környezetével. A gyerekek ezeken az ablakokon keresztül kommunikálnak egymással, látják, hogy bent van élet, ők is bekíváncsoznak. Az ablakok kialakítása és ezáltal az épület és környezetének kapcsolata az épületet körülölelő publikus terek és a belső nyilvános terek közötti kapcsolatot teszi lehetővé és nagyban hozzájárul az épület nyitottságához.

Képek (25,26,27):
A rottenburgi könyvtár
külső kapcsolatai

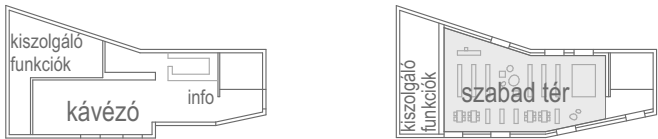
A könyvtár belső tereinek szervezése alapján három részre osztható. A legnagyobb a középső terület, mely a fő funkció helye, ezek minden szinten belső szabad térként működnek. Ehhez a középső térhez kapcsolódik egyik oldalról a nyitott közlekedő mag, másik oldalról pedig a látogatók számára nem elérhető területek, itt kiszolgáló funkciók kapnak helyet, mint az irodák, raktárak.

A funkciók eloszlása tiszta, szintenként más-más tematika alapján történik. A földszint a megérkezés helye, itt a recepció kívül kávézó, mosdóblokk és ruhatár található. Az első emelet a gyerekeké, a könyvespolcok között különféle játékokkal, kuckókkal. A második emelet a legösszetettebb

funkcionálisan, itt van lehetőség csoportmunkára, tv-t nézni, valamint a könyvespolcok között egy kis előadószoza is leválasztható. A harmadik emelet alapvetően a tanulás helye, míg a negyedik emelet, mely a tetőtérben található a nyugodt olvasásé.

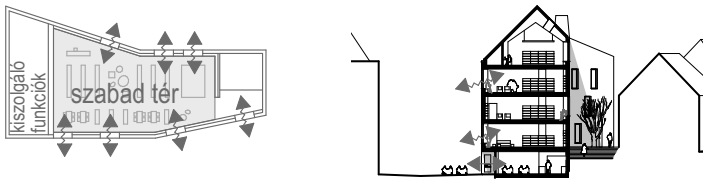
Az egyes szintek szabad terei teljesen összefüggőek, de a tervezők nem alakítottak ki a szintek között a közlekedésen kívül összeköttetéseket. Az épület folyamatos használatának titka nagyrészt a külső kapcsolatokban rejlik. **Amellett, hogy a külső kapcsolatok nagyban hozzájárulnak az épület megnyitásához, a látogatók becsábításához, kialakításuk módja azt is elősegíti, hogy a belső szabad térben hosszabb időt is eltöltenek a látogatók.** Az ablakok belső bélétei fülkeként működnek a második emeletig, kényelmes, párnázott ülőhelyként funkcionálnak. A bételnek dőlve, védett helyet biztosítanak, itt ülve mind a sétálóutcára, mind a belső térre rálátni. Ezek a legnépszerűbb helyek, a tanítás befejeztével nem lehetett üres ablakot találni. Ahogy a funkciók eloszlásából is érezhető, az épület egyes szintjei fölfelé egyre csendesebbek. A második emeletről fokozatosan alábbhagy a könyvtár zsongása, a könyvtárosok az ablakfülkékbe is könyveket helyeztek, a fülkékben üldögélő, beszélgető, nevetgélő tinik itt már túl hangosak lennének. (A tetőtérben már csak egy ablak van, a fény felülvilágítókön keresztül jut be, ezáltal sokkal zártabb a tér, mely a könyvekben való elmélyülés szempontjából kedvezőbb.)

Képek (28,29,30,31):
A rottenburgi könyvtár
földszinti alaprajza

Általános emeleti alaprajz

A rottenburgi könyvtár
külső kapcsolatai,
alaprajzon és metszeten

Középületeinkben folyó tevékenységek mikéntje folyamatosan változik – rövid és hosszú távon egyaránt. Az építész többet tehet azzal, ha nem tervez „túl”, a definiált funkció elhagyásával, neutrális, szabad tereket hoz létre, és hagyja, hogy az aktuális tevékenységeket a használat során határozzák meg. Azok a terek, melyek magukban rejtik a különböző használatokhoz szükséges gyors átalakulás lehetőségét, és egyszerre több tevékenység egymás mellett való jelenlétének is helyet adnak, jobban tudnak reagálni a változásokra, mint az egy-egy meghatározott funkcióra kialakított terek. Nem a hagyományos értelemben vett multifunkciós terekről van szó, melyek esetén több használati mód van előre meghatározva, hanem a valóban spontán módon szerveződő tevékenységek és események létrejöttének elősegítéséről. A dedikált funkció elhagyása azonban nem garantálja a belső szabad terek szabad használatát, mely által a tervezés során, olyan kérdések kerültek a középpontba melyek a kötött programú épületek esetén kevésbé meghatározóak.

A belső szabad terek hosszú távon való fennmaradása nem egyértelmű, a rövid távú gazdasági haszon könnyen a hosszabb távon megtérülő szempontok elé kerül, ezt érdemes már a tervezés időszakában figyelembe venni, ahogy Koolhaas Seattle-i könyvtára esetén is látható.

A többféleképpen használható terek létrehozásával, az adott használatok átfedésével, sűrítésével, az építész egyrészt több helyet biztosíthat anélkül, hogy az egyes tevékenységek tere csökkenne, másrészt lehetőséget biztosít az események spontán létrejöttére, tevékenységekbe való bekapcsolódásra, inspirálódásra. A Matematikai Intézet esetén látható, hogy már a szélesebb, egybefüggő közlekedőterek gyorsan átalakítható terei is gazdag, funkcionálisan sűrűbb használatot tesznek lehetővé, melyet az állandó funkciók jelentléte: a büfé kitelepülése, illetve a környező termekbe való belátás lehetősége tovább erősít.

A funkciótól felszabadított terek megnyitása, külső publikus terekből való láthatóvá tététele alapvető szempont azok intenzív használatának kialakításában. A rottenburgi könyvtár környezetével intenzíven kommunikáló homlokzatának köszönhetően – a nyitottság és egyben marasztaló jelleg miatt – rövid idő alatt jelentős épületté vált a kisváros életében.

A városi közterek időben változó intenzív használatának kialakuláshoz hasonlóan az épületek belső szabad terei esetén is lényeges, hogy azok egyetlen konkrét funkció befogadása helyett különböző tevékenységek és események létrejöttét támogassák.

Míg a hagyományosan zártabb helyiségek létrehozása esetén a funkcionális szempontok meghatározóak, belső szabad terek tervezésekor az itt létrejövő tevékenységek igényein van a hangsúly. Az előbbi kettő között a legnagyobb különbség, hogy a hagyományos programokban foglalt helyiségek esetén tudjuk, mi fog ott történni, a tervezést erre lehet alapozni, a belső szabad terek működése a városi terekhez hasonló: sokféle tevékenységnek nyújt platformot, illetve az egyes tevékenységek, események spontán módon szerveződnek, gyorsan válthatják egymást.

Gehl egyrészt arra hívja föl a figyelmet, hogy a publikus terekben zajló események, interakciók létrejötte öngerjesztő folyamat. Ezért helyeztük el az egyes funkciók bejáratait és a kávézót a Grössling belső szabad terében, melyhez hasonló kialakítás előnyeit az Oxfordi Matematikai intézet példáján is megismerhettem. Másrészt Gehl az is kiemeli, hogy lényegesek a városi terek és a környező épületek megfelelő belátási, átlátási lehetőségeinek, illetve a közöttük lévő optimális távolságok kialakítása. Ezzel összhangban, a grösslingi terv esetén a belső szabad térből, a könyvtár felé fizikai és vizuális kapcsolatot is, a fürdő felé pedig vizuális kapcsolatot alakítottunk ki. A vizsgált Matematikai Intézet ehhez hasonló, amelynek esetében a zártabb funkciókkal való kapcsolatok egyes eseteit, működését pedig a valóságban is tapasztalhattam. Továbbá fontos a belső szabad tér külső publikus terekből való láthatósága, ennek eléréséhez alakítottuk ki a Grössling könyvtornyt, illetve tanulságait Rottenburgi Könyvtár példája mutatja. Működésük mellett a belső szabad terek esetén jelentős probléma annak hosszú távú fennmaradása, a rövid távú gazdasági haszon könnyen a hosszabb távon megtérülő szempontok elé kerül, ezt érdemes már a tervezés időszakában figyelembe venni. A Grössling esetén ennek érdekében hoztuk létre a belső szabad tér lezárható részeként a rendezvényteret, illetve az elmélet szemléltetését láthatjuk Koolhaas Seattle-Könyvtának zárt platformjai esetén is.

6. Felszabadtás a hagyományos határoktól

2019-ben az University of Genova, Department of Physics ötletpályázatot írt könyvtárának megújítására. A könyvek fizikai jelenlétével nem számoltak, a könyvtár szerepét a tanulási folyamat támogatásában, kiszolgálásában határozták meg. A feladat az előbbieik elméleti megfogalmazása és gyakorlati megnyilvánulása, a szükséges terek létrehozása volt. A tervezési helyszín a korábbi könyvtárak tere volt, mely egy zárt, külső kapcsolatokkal nem rendelkező, nagy belmagasságú teremből és a hosszoldalán hozzá csatlakozó alacsonyabb galériából állt.

Pályázati tervünkben arra kerestünk választ, hogy hogyan tudunk az adott térből annak használói számára a szemeszter, a hét, vagy akár az egyes napok változó igényeihez megfelelően alakítható térstruktúrát létrehozni.

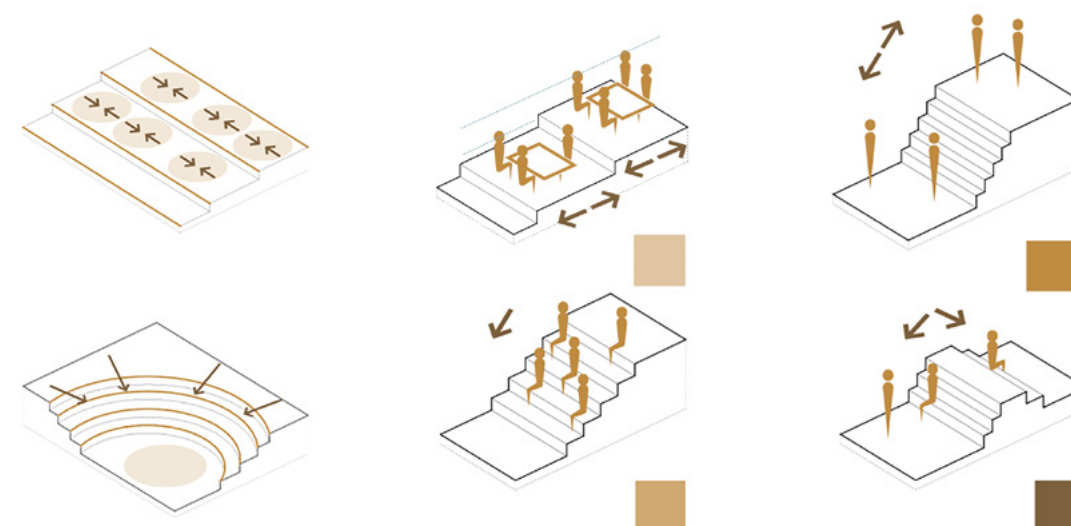
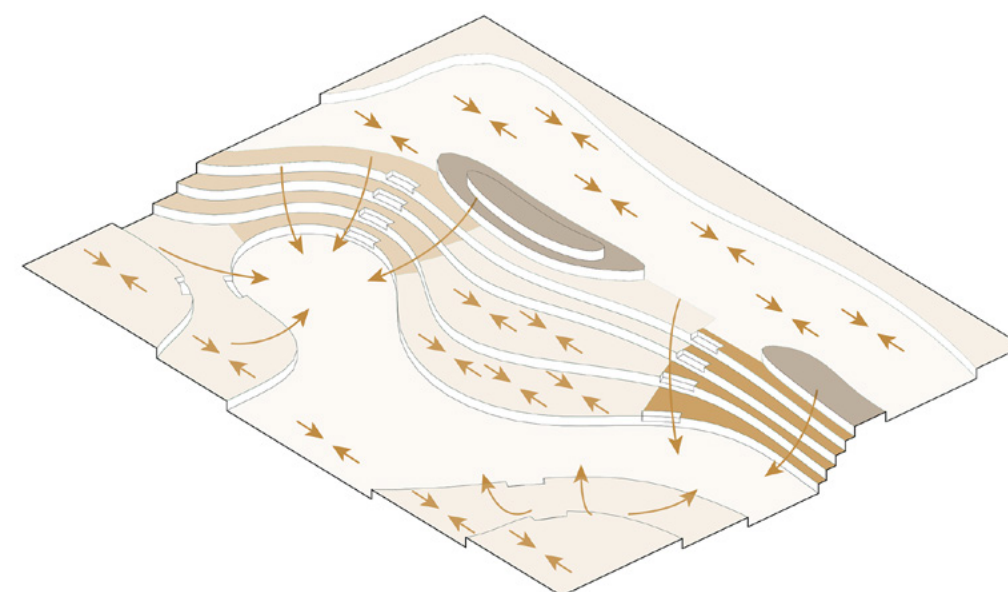
Kép jobbra (32):
Fénykép a jelenlegi állapotról

Alapfelvetésünk az volt, hogy a könyvtárak funkciója a tudás tárolásának és átadásának helyéből folyamatosan alakul át a napjainkban már bárhol elérhető információ feldolgozásának, a tudás megosztásának tereivé⁵³. Az információ feldolgozásának számtalan módja lehetséges, az egyéni tanulástól kezdve a csoportmunkán keresztül az egyes előadástípusokig. Mindezekben részt vehetünk ülve, fekvé, vagy akár állva, digitális vagy analóg eszközöket igénybe véve.

Képek túloldalon (33,34,35):
Látványterv a Future Library
belső szabad teréről

A terep

A terep részei

⁵³ Harrison, A. – Hutton, L.: Design for the Changing Educational Landscape: Space, Place and the Future of Learning. Routledge, New York, 2013

A megérkezéshez köthető, valamint a kiszolgáló funkciókat a tanulótéren kívül helyeztük el. Ezáltal **egy önálló, egybefüggő belső világot hoztunk létre, melyet két elem, a „terep” és a „felhő” határoznak meg.**

Kép (36):

A Future Library szabad tere a meglévő állapot fényképéhez hasonló nézőpontból

Mobil térelválasztó elemek

A „felhő” felületét fix, de különböző magasságba függesztett lámpák és mozgatható rolók alkotják. A használók a felettük lévő lámpák fényerejét – mozgatható vászon térelválasztó elemek segítségével – számukra megfelelőre állíthatják, melyek magassága a mennyezettől a székek ülőfelületének magasságáig szabályozható, így lehetőség nyílik a nagy téren belüli privát egységek kialakítására. Ugyanakkor, míg akusztikailag és vizuálisan finoman elhatárolt területekről van szó, teljes, zárt szobákra, fürdőkre jellemző elhatárolás nem jön létre, azok továbbra is a nagy tér részei maradnak. Mind a lámpák, mind a vásznak a látogatók által elérhető applikáció segítségével működtethetők. **Azokat az építészeti eszközöket, melyek által a téren belül a használók kisebb térrészeket tudnak meghatározni, ezáltal a tér ideiglenesen oszthatóvá válik, dolgozatomban mobil térelválasztó elemeknek nevezem.**

Összefüggő terek rétegződése topografikus eszközök által

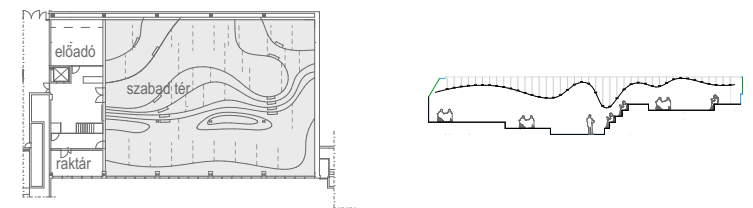
A „terep” különböző szintjei átmenetet teremtenek az alacsony belmagasságú, privát jellegű és a nagy belmagasságú, publikus zóna között. Az épület topografikusan rétegzett tere, a különböző méretű, helyzetű térrészei által számtalan eltérő használat kombinációja jöhet létre. A meredek lépcsők határozottan elválasztják az alsó és a felső szintet. A dupla szélességű lépcsők az ücsörgés helyei, egyúttal lelátót képezhetnek kisebb előadások számára. A teraszos kialakítás szintjei megfelelő méretű teret biztosítanak öt-hat fős csoportok számára, miközben a teraszok közötti magasságkülönbség elválasztja a beszélgetések síkjait, ami a csoportok egymás melletti munkavégzését segíti. A „hegy” fizikai akadályt képez az alsó szint publikus és a galéria privát zónája között, a mögötte lévő terület így még zártabbá válik. A „terep”-et a különböző topográfiai viszonyai mellett ezek formái is alakítják.

A koncentrikus ívekből álló középső területeken erős vizuális kapcsolat jön létre az emberek között, felerősítve az adott csoporthoz (közösséghez) tartozás érzését. A párhuzamos terepvonalak által határolt területek (szintek) különböző tevékenységeknek adnak helyet egymás mellett. **A nagy összefüggő téren belül egymáshoz képest különböző magasságokban eltoltt térrészekből álló összefüggő térstruktúrát dolgozatomban topografikusan rétegzett tereknek nevezem.**

A könyvtárat létrehozó két elem – a topografikus rétegződés által létrehozott „terep” és a mobil térelválasztó elemekből álló „felhő” – interferenciája, a köztük kialakuló téri helyzetek változatos használatú teret eredményeznek, ahol az interakciók különböző módjai – egyéni tanulás, csoportmunka, prezentáció, kisebb előadás – válnak lehetővé.

Kép (37,38,39,40):
A Future Library szabad tere

A belső tér topografikus rétegződésének ábrája

A Future Library szabad terének osztása, különböző használatokra való kialakítása mobil térelválasztó elemek által

6.1. Elméleti háttér

Puha határok

A belső szabad terek tervezése során – más feladataim esetén is, a Future Libraryhoz hasonlóan – az egyik fő problémát számomra az jelenti, hogyan lehet az egyes térrészek szerepét úgy meghatározni, hogy a teljes tér homogén, összefüggő maradhasson, melynek kezelésében nagy hatással volt rám Jan Gehl köztereken megjelenő puha határ fogalma. Gehl szerint az, hogy az adott tér mennyire marasztaló, nagyban függ határainak, szegélyeinek kialakításától. Meghatározása alapján **a szegélyek lehetnek puhák vagy kemények, attól függően, hogy mennyire kommunikálnak a terek, melyeknek határát képezik**⁵⁴. Egy tagolt, sok megnyitással rendelkező, ezáltal folyamatos mozgást generáló földszinti sáv a kapcsolódó köztér számára puha szegélyt képez, míg azok a vak, nyílás nélküli homlokzatszakaszok, melyek mentén nem történik semmi, amelyeknél nincs az épületek és a külső tér között se fizikai, se vizuális kapcsolat, kemény szegélyek.

Védett térrészek nyitott, összefüggő terekben

Derk de Jonge szociológus az Üléspreferenciák éttermekben és kávézókban című tanulmányában ismertette, hogy az emberek a falhoz támaszkodó háttámlával vagy oldallal rendelkező, a környezetre jó kilátást nyújtó éttermi ülőhelyeket részesítették előnyben a többi ülőhellyel szemben⁵⁵. Különösen az ablaküléseket részesítették előnyben, ahonnan a külső és a belső tér is jól látható. Úgy véli, hogy a legkedvezőbb, ha minden pad vagy ülőhely egyedi helyi minőséggel rendelkezik, egyszerre nyújt meghittséget és biztonságot, illetve a tér többi részére való izgalmas rálátást. Gehl írja, hogy az elsődleges ülőhelyeken kívül számos kiegészítő, másodlagos ülőhely kialakítására van szükség lépcsők, talapzatok, lépcsők, alacsony falak formájában. Közülük a lépcsőfokok különösen népszerűek, mert jó kilátóként is szolgálnak. A viszonylag korlátozott számú elsődleges ülőhely és a sok másodlagos ülőhely közötti kölcsönhatáson alapuló térkialakításnak megvan az az előnye is, hogy meglehetősen jól működik olyan időszakokban, amikor csak kevesen vannak. Ezzel szemben sok üres pad és szék, például a szezonon kívüli időszakban könnyen nyomasztóvá válhat és az is továbbmegy, aki alapvetően leülne. Ezek a másodlagos ülőhelyek mind kisebb szegélyt képeznek a városi tereken belül, ugyan Gehl erre nem tér ki, de úgy vélem, a puha határ különösen finom formáiról van szó.

⁵⁴ Gehl, J.: Life Between Buildings. Using Public Space, London: Islandpress, 1987/2011, 155-161.

⁵⁵ Jonge, Derk de.: Seating Preferences in Restaurant and Cafes, Delft, 1968.

Emberi lépték és a különböző szintmagasságok megélése

Gehl kiemeli, hogy az emberek alapvetően előre, szemmagasságba látnak, érzékelik a teret, így az észlelendő eseményeknek megközelítőleg azonos szinten kell lenniük. Tehát, a kisebb nagyobb szintkülönbségek képesek határozottan osztani a tereket, miközben mozgás, bejárás által összefüggők maradhatnak.

Az épületeken belüli szomszédos terek szegélyeinek kialakítása a „puha” és a „kemény” közötti skálán sok lehetőséget rejt. Értelmezésemben a legpuhább szegélyek a két különböző funkciójú tér között folyamatos mozgást tesznek lehetővé, ilyenek a nagy, sűrűn elhelyezkedő falnyílások, körüljárható térbútorok, szintek közötti kapcsolatot biztosító széles, ücsörgésre alkalmas lépcsők, vagy a terek határainak folyamatos átalakulását segítő mobil térelhatároló elemek. Ennél kevésbé erős kapcsolatot eredményeznek, de még puha szegélynek tekinthetők a vízszintesen vagy függőlegesen elhelyezkedő terek közti áttörések, melyek közvetlen fizikai kapcsolatot nem, de átlátást, áthallást lehetővé tesznek. Ezáltal betekintést engednek a többi tér működésébe, képet kapunk az ott folyó eseményekről, amelyeknek részévé vagy nézőjévé válhatunk. Az egyes tevékenységek ilyen módon való átfedése nagyobb közösség létrejöttét teszi lehetővé. A kemény szegély az egyes terek elzárását, az ott folyó tevékenység elkülönítését segíti; a szabad terek esetén – ahol a közösség kialakulása és fenntartása a cél – kedvezőtlen elválasztást jelent. Összefoglalva Gehl hangsúlyozza, hogy az élhető terekben az emberek, illetve az emberek és fizikai környezetük közötti kapcsolat kialakulásának lehetősége alapvető fontosságú, lényeges a nagy terek osztása, emberi léptérű térrészek létrehozása, melyhez a puha határok nagyban hozzájárulnak.

6.2. Megvalósult példák

Mindezek gyakorlati megnyilvánulását a téri kapcsolatok kialakításának és szabályozásának kérdését **puha határok** létrehozásának különböző esetei alapján vizsgálom. A lille-i polivalens színház esetén a különböző **mobil térelhatároló szerkezetek** használók általi mozgatásával alakíthatók a téri kapcsolatok. A Coventry Egyetem, illetve az oxfordi Fizikai Intézet esetén olyan tanulótereket vizsgállok, melyeket **topografikus rétegződés** által egymástól vertikálisan és horizontálisan eltolt platformok alkotnak.

Mobil térelválasztó elemek használata a lillei polivalens színház esetén

A hagyományos – fix helyzetű, tömör – falak által határolt helyiségek különböző igényű, méretű tevékenységek számára való használata sok esetben kompromisszumokat kíván. A tér méretének növelése, csökkentése, szomszédos terekhez való kapcsolódási lehetősége által azonban a különböző használatok eltérő igényei jobban érvényesülhetnek. Ehhez már a hagyományos falak helyett, azok helyén a kialakított, mozgatható térelhatároló szerkezetek is nagyban hozzájárulnak. **A Lillében található multifunkciós csarnok esetén a hagyományos falak helyett függönyök és akusztikai, harmonika ajtókkal választhatók le az egyes térrészek.**

Az épület egy lejtős közkert alatt található. Központi területén helyezkedik el az auditorium, melyet mintegy kétezer-ötszáz négyzetméternyi terület vesz körül. A térstruktúra belső határait mozgatható függönyök, akusztikus harmonika és tolóajtók képezik. A sínrendszeren elhelyezkedő mobil térelválasztó elemek által a központi auditorium tehát a környező irányokba bővíthető. Ez nagyszámú konfigurációt tesz lehetővé, mely nagyban hozzájárul az épület kihasználtságához.

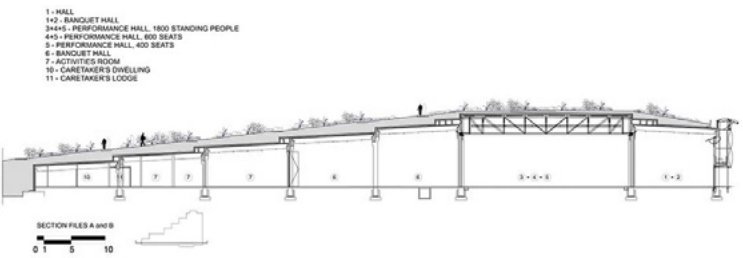

Kép (41):
Fénykép a lillei előadótér összefüggő szabad teréről, mobil térelhatároló szerkezeteiről. Jobbra látszik az üvegházakból álló külső homlokzat

Természetesen alakuló téri határ a lillei polivalens színház esetén

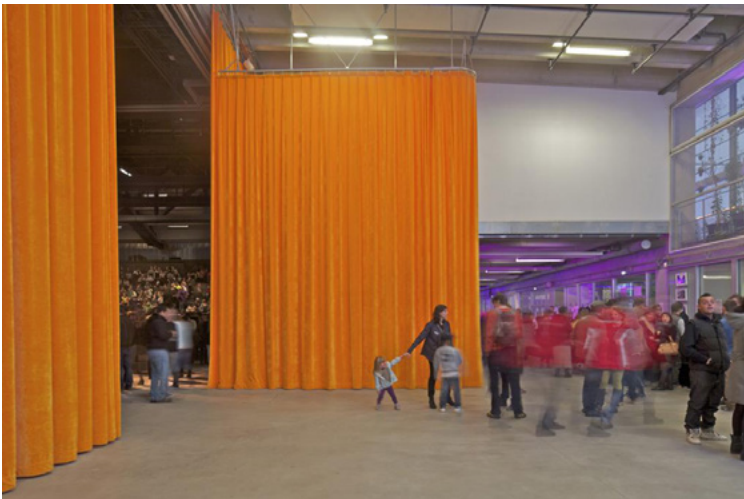
Az épület tömege „eltűnik” a kert alatt, két különböző működésű homlokzattal rendelkezik, melyek a belső térelválasztókhoz hasonlóan mobil, alakítható határoknak tekinthetők. Az egyik a park felé, nyíló két és fél méter magas nagy felületen eltolható tolóajtó, mely által a belső összefüggő téri halmaz a kert felé teljesen meg tud nyílni. Így az épület melletti zöldterület is bekapcsolódik a rendezvénytér világába. A határok alakíthatósága rövid és hosszú távon különböző lehetőségeket teremtenek. **Az Archigram elméletéhez hasonló gondolatokra épülve a kortárs építészetben az időjárásra, a használói igényekre a ruha cseréhez hasonló burkot „cserélhető” módon reagálni képes épületek izgalmas példája a lillei épület másik homlokzata,** mely az épület bejáratát biztosítja az utca felől. Az épület külső burka egy két méter vastag üvegházakból álló szerkezet, ami olyan természetes módon szellőztethető, árnyékoló függönyökkel felszerelt terület, ahol alakítható a növények összetétele, mennyisége is. A növények természetes – időjárásra, évszakokra reagáló – határt képeznek. Nyáron árnyékolnak, télen beengedik a fényt, javítják a mikroklímát.

Kép (42):
A lillei előadótér metszete

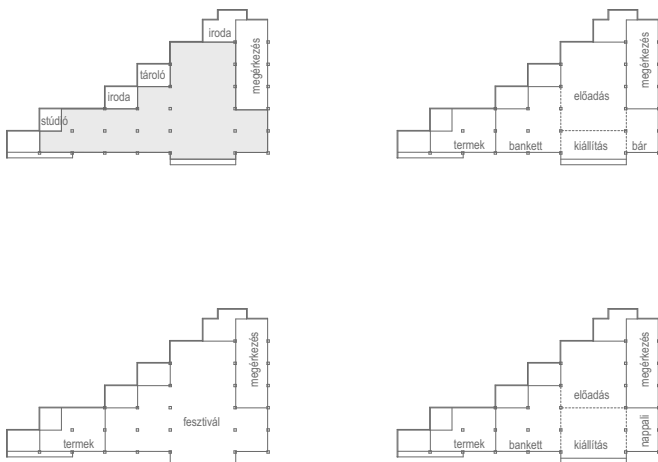
Az épület vázrendszere felveszi a felette lévő kert lejtését, így a belső terek különböző magasságúak, egymás mellé helyezett virtuális dobozok hatását keltik. A dobozok határainak mobil szerkezetei és a magassági viszonyok váltakozása határozzák meg a külső forma nélküli épületet erővonalait, a tágulás - szűkülés, folytonosság- megszakadás ellentétei által.

Kép (43):
Fénykép a liliei előadótér
szintmagas függőnyeiről

A dobozok határain lévő puha határt képező mobil szerkezetek mozgathatóságának módja mellett anyaghasználata is sokszínű. A nagy, magas függönyök anyagának melegsége, esése következtében talán a leginkább emberközeli, barátságos eleme az épületnek, melyet a rikító narancssárga szín tovább erősít. Az előbbi figyelemfelkeltő színe mellett hangsúlyosak a tolható elemek fémes csillogó fém felületei is.

Kép (44,45,46,47):
A liliei előadótér összefüggő
szabad tere, illetve
annak osztása, különböző
használatokra való kialakítása
mobil térelválasztó
elemek által

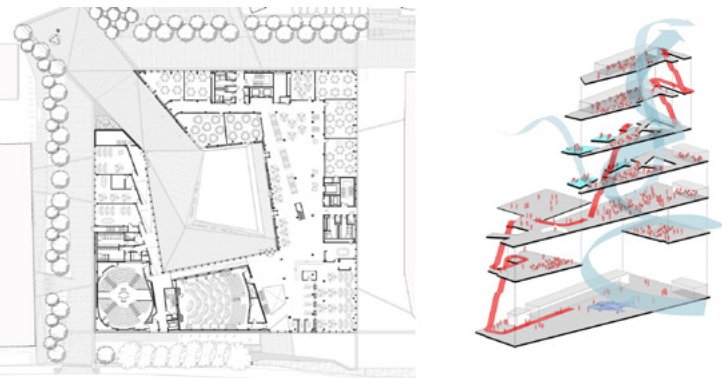

A belső határok kialakításában a vizuális tapasztalatok mellett a taktilis ingerek szerepe is meghatározó. Környezetünk a látáson kívül más érzékszerveink által is hat ránk, így a fényviszonyok, hőmérséklet, légmozgások, hanghatások meghatározóak a térérzetünk kialakulása szempontjából.

Határok létrehozása taktilis
ingerek által a Coventry
Egyetem esetén

Az Arup iroda által tervezett Coventry Egyetem Mérnöki és Számítástechnikai Karának közel négyzetes alaprajzú épülete⁵⁶, a külső kontúrjához képest elforgatott belső négyzetes udvar köré szerveződik. Innen nyílik a bejárata, melyen keresztül a belső udvar közvetlen fizikai és vizuális kapcsolatban van a belső szabad terekben található tanulóterekkel. Az épület annak a példája, amikor a ház egy nagyobb, összefüggő részét – jelen esetben az informális tanulótereit – a használók útvonalaihoz hasonló áramlások alakítják, melyek olyan láthatatlan összetevőkből eredeztethetők, mint az információ, a fény, a levegő vagy a hang haladási irányai, melyek egyaránt segíthetik és gátolhatják a szabadon használható terek belakhatóságát. **E látható és láthatatlan összetevők külön-külön, vagy együttesen áramolva a hagyományos építészeti eszközök által definiált határoknál sokkal finomabb, puha határokat, differenciáltabb elválasztásokat hoznak létre.**

Képek (48,49):
Coventry Egyetem Mérnöki
és Számítástechnikai Karának
földszinti alaprajza, illetve
számítógéppel modellezett
áramlásainak ábrája

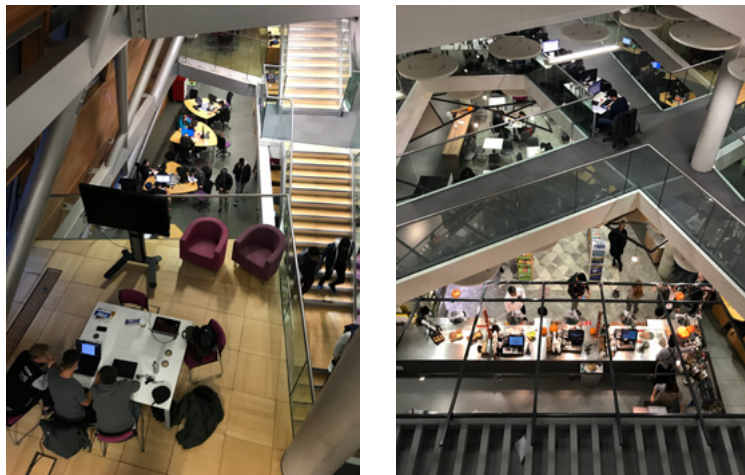

A használók közlekedési irányai, az átközeledő tömeg mérete meghatározza, hogy az adott hely mennyire lesz, lehet privát vagy publikus. A légáramlás által létrejövő friss levegőellátás, esetenként a huzatos környezet nagyban hozzájárul a térrészek komfortérzetéhez, míg a különböző hanghatások, fényminőségek más-más használathoz tudnak optimális helyeket teremteni. Az áramlások intenzitásának skálái, hol egymást erősítve, hol ellensúlyozva, több dimenziós mátrixhoz hasonló lehetőségeket teremtenek a tervezők számára a szabad tér egyes térrészeinek differenciálásában. Azok a területek, ahol a közlekedési útvonalakkal egybeesik a levegő áramlásának iránya, üresen maradnak – a folyamatos használói és légmozgások miatt kevésbé komfortosak – ezáltal határt képeznek az általuk elválasztott helyek között.

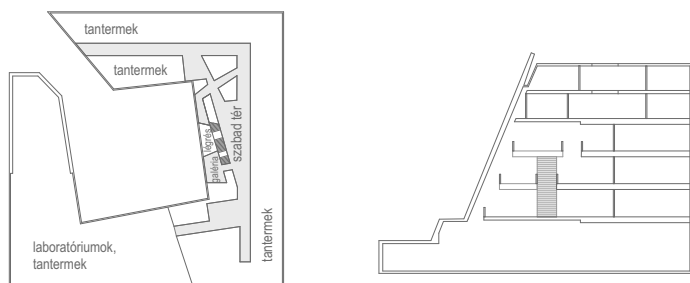
⁵⁶ Coventry University, Faculty of Engineering and Computing Tervező: Arup Associates, átadás: 2012

A Coventry Egyetem esetén a térstruktúra központi területeit, melyeken sokan átközlekednek, légáramlásoktól, zajtól nem védett nagyobb csoportok gyorsabban lezajló tevékenységekre használják. A hidak kisebb méretű, tagoltabb területein kevesebben közlekednek át, és mivel egymást átfedik, ezek zajtól és légáramlásoktól is védettebb helyek, amelyek kisebb csoportok, és időben hosszabb tevékenységek számára is alkalmas térrészek. A homlokzatok melletti galériák zsákutcaként jelennek meg, ezáltal a zajtól, közlekedő tömegtől védett területek. Ezek a struktúrában a leginkább privátnak tekinthető helyek, melyek elmélyültebb munkát, koncentrációt tesznek lehetővé.

Kép (50,51):
Coventry Egyetem Mérnöki
és Számítástechnikai Karának
belső szabad tere

Kép (52,53):
Coventry Egyetem Mérnöki
és Számítástechnikai Karának
belső szabad tere
alaprajzon és metszeten

Vizuális és fizikai kapcsolatok nélkül az épületek egyes szintjei külön világot képeznek, míg a tájszerű belső tér által összefüggő térstruktúra alakítható ki. Míg az Arup iroda tervében a több szinten összefüggő tanulótérrel különböző áramlások által generálták, sok esetben ehhez hasonló helyzet a síkok mozgatása, hajtogatása által jön létre. Ahogy Jan Gehl is felhívja rá a figyelmet topografikus rétegződések – kisebb-nagyobb szintbeli eltérések kialakítása – által a terek összekapcsolása és osztása is elérhető.

Terek topografikus
rétegződése az Oxfordi
Fizikai Intézet példáján

Leülős lépcső vizsgálata

Az általam megismert, bejárt épületek közül az e módszerrel létrehozott platformok kezelésében a leginkább a Hawkins\Brown iroda által jegyzett Oxfordi Egyetem Fizikai Intézetének⁵⁷ központja mutatta a legteljesebb, a belső szabad tér használatát legjobban szolgáló példát. Az épület központját a felszín feletti épületrészen teljes magasságban végighaladó, zárt szobákkal határolt, lebegő lépcsőszárnyak átriumtere képezi. Az átriumtér különböző méretű lépcsőkből, hidakból, galériákból álló rendszerén lentől felfelé egyre csöndesebb funkciók kapnak helyet. Ennek megfelelően a közösségi tér „legzajosabb része” a földszintről felvezető lelátószerű lépcső, amely az előtte lévő – méretében a lelátóhoz illő – térrel kiegészülve kisebb előadások számára biztosít helyet. A topografikusan rétegzett terek egyik leginkább elterjedt alkalmazását a lelátóként is funkcionáló lépcsők adják, melyek szinte minden kortárs középületben megjelennek. Ezen tértípus szerepe sokrétű: az ücsörgéstől, vagy az uzsonna elfogyasztásától kezdve, a spontán szerveződő megbeszéléseken keresztül a nagyobb közönséget megszólító előadásokig sok minden helyet kaphat bennük. A lépcső alapvető szerepét tekintve átmeneti tér: átmenetet képez azon szintek között, melyeket összeköt. A közösségi tér részeként azonban lényegessé válik az átmenet módja: a lépcső alsó és felső terekkel való kapcsolatának kialakítása, ami jó megközelíthetőség, „hozzáférhetőség” nélkül könnyedén használaton kívüli területté válhat. Szintén meghatározó, hogy a lépcső közlekedőtérként mekkora mozgást generál, mivel a folyamatos átközlekedés kontraproduktív, nagymértékben nehezíti az adott hely belakását, alternatív, személyre szabott használatát. Mivel a Fizikai Intézetben az előadó és szeminárium szoba a földszinten, míg a tanuló és kutatóterek az emeleteken találhatók, az egyszerre sokakat mozgó események a földszinten kapnak helyet. Így a lépcsőn egyszerre elhaladó nagy tömegre nem kell számítani.

Képek (54,55):
Az oxfordi Fizikai Intézet
platformjai és lépcsője

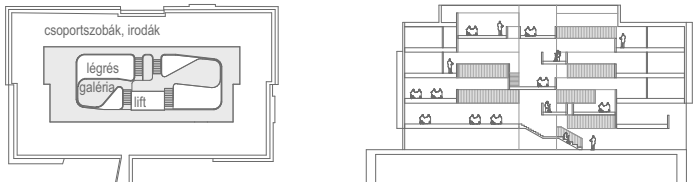

⁵⁷ University of Oxford, Beecroft Building, tervező: Hawkins\Brown, átadás: 2018

Kisebb szintkülönbségek szerepe

A Fizikai Intézet átriumterének szerepe a kommunikáció, az ötletelés, az együttműködés elősegítése. Az átriumtér lényegében keskenyebb (födém) sávok hajtogatásából kialakult galériák, hidak és lépcsők összefüggő rendszere. Az egyes galériák legalább fél szint eltolással sorolódnak egymás után. Ez a szintkülönbség segít akusztikailag elválasztani a beszélgetések tereit, ezáltal az egymás mellett folyó tevékenységek nem zavarják egymást. Ráadásul, a különböző síkok egymásra takarásával a hatalmas tér vizuálisan is osztottabbá válik, ami növeli a térrészek intimitását. **Összefoglalva: akár kisebb síkbeli különbségek is képesek a nagy tereket osztani. Az emeletek közötti rámpák, elnyújtott, huzamosabb tartózkodásra alkalmas lépcsők is segítik a szintek használatának összekapcsolását.**

Képek (56,57): Az oxfordi Fizikai Intézet belső szabad tere alaprajzon és metszeten

A puha határok tehát a belső szabad terek nagy egybefüggő térstruktúráján belüli, karakterrel rendelkező helyek elhatárolását, meghatározását teszik lehetővé. Kialakításuk meghatározó volt a Future Library tervünk esetén, mely elkészítésekor számos különböző megközelítés, példa inspirált bennünket. Esetenként együttesen is előfordulnak: belső szabad tereket osztó puha határ létrejöhet a falak – és födémek – mozgathatósága, alakíthatósága által. A mozgathatóság mellett a határ anyagának speciális tulajdonságai is sok lehetőséget rejtenek magukban, ahogy lillei előadótér esetén láttuk a térelhatárolók nem csupán mobil falként működnek, mely különböző alaprajzi konfigurációk kialakítását teszi lehetővé, az anyagválasztás sokszínűsége, a falat képező növényzet változásai is nagyban hozzájárulnak a puha határok minél szélesebb skálájának kialakíthatóságához, ezáltal a terek kapcsolatainak szabályozhatóságához. Az ülőhelyek kiválasztásában a köztereken is jelentős szerepet játszanak a környezeti hatások, mint például a nap mozgása, napsütés erőssége és a szél iránya.

Ehhez hasonlóan különböző tulajdonságú, érzetű térrészek hozhatók létre a taktilis ingerek tervezés során való figyelembevétele által, melyet a Coventry Egyetem példáján mutattam be. Az oxfordi Fizikai Intézet esetén a topografikus rétegződések kisebb-nagyobb szintbeli elválasztások által hoztak létre az épület belső átriumterében több szint magas különálló platformokból álló, ugyanakkor összefüggő térstruktúrát.

Lényeges a határok működésének megismerése, hiszen sok esetben a végeredmény látszólag nagyon hasonló, azonban a határt kialakító eszköz, tényező, inger más. Ilyen a két egyetemi példa, a Coventry Számítástechnikai Kar és az oxfordi Fizikai Intézet épületének esete. A tanulótér mindkét esetben több szintes egymástól vertikálisan és horizontálisan eltolt platformokból álló térstruktúra, azonban a köztük lévő határok mások. A Coventry Egyetem esetén az elválasztást segítő tényezőket – levegőáramlás, fények mozgása, hang haladási iránya – feltételezhető, hogy különböző modellezések és szimulációk segítségével tökéletesítették, hiszen az Arup iroda mérnöki oldala évtizedek óta foglalkozik ezzel. Az oxfordi tér létrejötte különböző tevékenységek számára kialakított térrészek egymástól való elhúzása, a közöttük lévő távolságok meghatározása által alakult ki.

A hagyományos téri határok alaprajzi és térbeli értelemben is megvalósuló oldása, a téralakítás topografikus karaktere által hozhatók létre az egybefüggő belső szabad terekben olyan, emberi léptékű térrészek, amelyek alkalmasak arra, hogy kiszolgálják az időben folyamatosan változó használói követelményeket.

A belső szabad terek flexibilis működése szempontjából alapvető, hogy azok zárt, lehatárolt egységek helyett nyitott, belakható térrészeket tartsanak. Ennek véglete a határoktól mentes nagy, üres tér, mely segíti a különböző tevékenységekre való gyors alakíthatóságot, azonban – az emberi lépték háttérbe szorulása okán – kevésbé marasztaló a használók számára. Ezáltal a belső szabad terek határainak szerepe a terek elválasztása helyett kapcsolataik szabályozása. Dolgozatomban állítom, hogy ez a Jan Gehl által bevezetett puha határok belső terekre való értelmezésével, mint tervezésmódszertani szemponttal elérhető. Gehl szerint az, hogy az adott tér mennyire élhető, mennyire felel meg a különböző tevékenységek számára, nagyban függ határai kialakításának módjától: a szegélyek lehetnek puhák vagy kemények, attól függően, hogy mennyire kommunikálnak a terek, térrészek, melyeknek határát képezik. Épületen belüli puha szegélynek tekintem két térrész határának minden olyan kialakítási formáját, mely a közöttük lévő kommunikációt segíti, kemény szegélynek pedig azokat, amelyeknél a két tér közötti teljes izolációt valósítják meg.

Puha határok létrejöhetnek a térelhatároló szerkezetek mozgathatósága, illetve anyaguk speciális tulajdonságai által, ezt az eszközt alkalmaztuk a Future Library “felhőjének” tervezésekor, illetve működését láthattam a liliei előadótér példáján. A tér osztásának másik módja a topografikusan rétegzett terek kialakítása, így hoztuk létre a Future Library “terepét”, használatának tanulságait pedig az oxfordi Fizikai Intézet esetén tapasztalhattam. Továbbá puha határok létrejöttét eredményezhetik a taktilis ingerek változásai, melyet a Coventry Egyetem nyomán ismerhettem meg. A példák tanulsága, hogy a puha határokat kialakító eszközök megismerésének és tervezés közbeni alkalmazásának fontos része létrejöttük módjának – az elválasztást létrehozó inger, tényező – meghatározása, megértése.

7. Felszabadítás a hagyományos téri kategóriáktól

Külső - belső átmenet

A Budapest Déli Városkapu Mesterterv elkészültét követően 2021-ben tervpályázatot írtak ki központi épületeinek tervezésére. A feladat részét képezte a Nagyvásártelepi csarnok és a hozzá kapcsolódó irodaépület hasznosítása és egy új kollégiumi épület létrehozása. A kiírás legfontosabb szempontként a Mesterterv által meghatározott városszövethöz, infrastruktúrához, illetve a közösségi terekhez, vízfelületekhez és természeti környezethez való kapcsolódást nevezte meg.

Pályázati tervünkben arra kerestünk választ, hogy különböző atmoszférák létrehozása miként teszi élhetőbbé az épületegyüttest és környezetét. Tervünket meghatározta a csarnoképület „dobozok a dobozban” elven alapuló kialakítása. Ahogy Sou Fujimoto is írja, ez egy rendkívül erőteljes forma⁵⁸, mely a belső és külső tulajdonságok közötti különbségek egy térben való összegzéséből áll. **A belső és külső, természetes és épített, a különböző rendeltetési egységek tulajdonságainak vegyítése, illetve privát és publikus terek kölcsönhatásai mentén alakultak ki tervünk eltérő hangulattal rendelkező térrészei.**

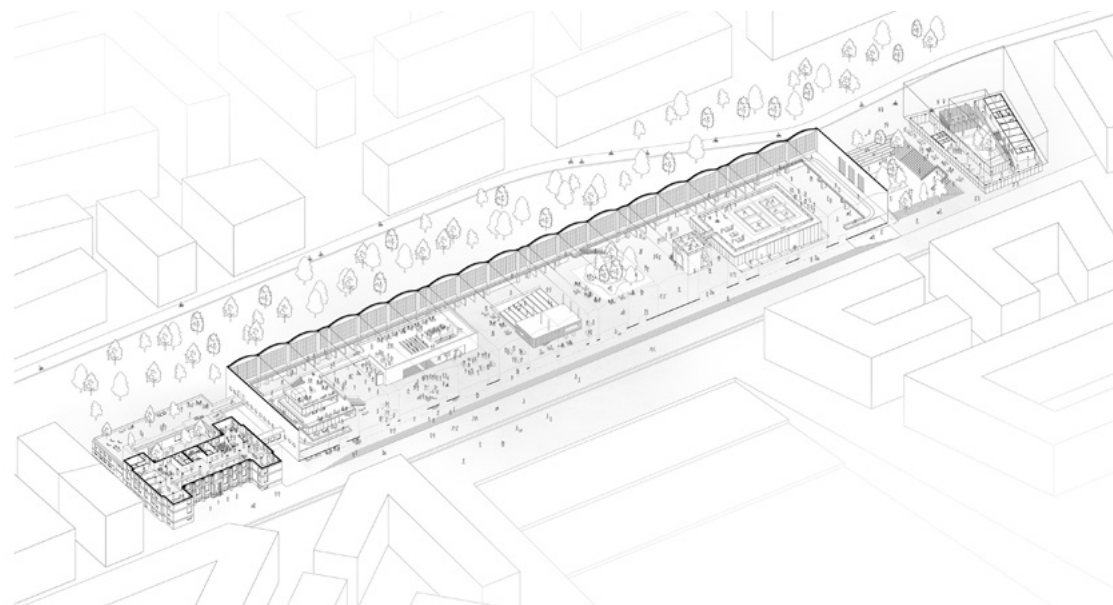
A csarnok fő karakterét a ma is meglévő grandiózus tereinek atmoszférája és az ezeket hártvaként körülölelő festői finomsággal rendelkező homlokzat adja. A terület fejlesztési koncepciója, mind közlekedésével, funkcionális tagolásával, mind a terek szerepének meghatározásában gyalogosbarát, emberközeli városrészt vízionál. Tervünk koncepciójának alapja a csarnok belső tereit a környező külső terekkel összekötő folytonos köztér létrehozása, mely számára a meglévő épület, mintegy történeti hártvaként nyújt védelmet.

A csarnok a környezeti, időjárási hatásokkal szemben enyhe védelmet nyújt, nincs rajta hőszigetelés, nincs gépesített szellőzés, hűtés- fűtés. A homlokzati felületek nyitvatartása által biztosítható a levegő frissen tartása, az így létrejövő fedett- (részben) nyitott terek télen sem túl hideg, nyáron sem túl meleg belső világot eredményeznek. Ezáltal **úgy érzékeljük a környezetünket – az időjárást, napszakok, évszakok változását – hogy a kellemetlen hatásaitól védve vagyunk.** Az épület burkának alakítása mellett a csarnok belsejében létrehozott „erdő”, mely azt is lehetővé tette, hogy nagyobb méretű fák szabadon tudjanak növekedni. Ez a fás, parkos rész oázisként jelenik meg a házban és a hagyományos külső és belső terektől is eltérő hangulatú területet eredményez. A szokatlan helyzet könnyen megragadhatja a látogatók figyelmét, akár új használati módokra is inspirálhatja őket.

Képek túloldalon (58,59,60):

Látványtervek a
nagyvásártelepi csarnokról
A csarnok és a szomszédos
irodaház, illetve
kollégium használatának
axonometrikus ábrája

⁵⁸ Primitive Future, 89.o

Különböző rendeltetési
egységek jelenléte

A csarnok belsejét mint a környező folytonos köztér részeként létrejövő, új épületen belüli városi teret értelmeztük, amiben egyes funkciók, házak különböző térstruktúrái más-más hangulatot hoznak létre környezetükben, ezzel is alakítva a környező terek használati módjait, az ott létrejövő események karakterét.

A sporthoz kapcsolódó tereket, tevékenységeket a kollégiumban és a mellette lévő csarnokban lévő területeken helyeztük el, melyeket süllyesztett udvar kapcsol össze. A terület lesüllyesztésével amellet, hogy a külső köztér, bárki által elérhető része marad, az épületeken belüli szabad térhez is erősen kapcsolódik, ezáltal térileg és használatukban is összekapcsolja azokat. A rendezvényközpontot a városrész főterére nyílóan, a csarnok középső sávjában alakítottuk ki, így az itt létrejövő szervezett és spontán események – mint piacok, vásárok, koncertek, performanszok, kiállítások – a külső és belső térben egyaránt megjelenhetnek. Az étkezés területeit a csarnok északi végén, az irodaház terasza felé bővülve határoztuk meg, itt tehát elemelt kapcsolat alakul ki a csarnoképület és a szomszédja között, mely a süllyesztett udvarhoz hasonlóan összeköti azok belső szabad tereit. **Tervünk folytonos köztere vizuálisan és fizikailag is szervesen kapcsolja össze a három szintet. Úgy gondolom, hogy az alapvetően különböző épületek, rendeltetések közösségi tereinek összekapcsolása elősegíti azok folyamatos, intenzív használatának kialakulását.**

A három szint egységben kezelése lehetővé teszi, hogy minden rendeltetés kiaknázza az egyes karakterek értékeit: a csarnoktér egybefüggő nagy terébe csak a különböző funkciók fő elemei állnak be, a beköltöző nagyméretű rendeltetési egységek ellenére tere szabad marad, eredeti hangulatát meg tudja őrizni. Minden funkciócsoporthoz tartozó épületrész, ház az adott szerephez legjobban illő, jellegzetes térstruktúrát alkot. Különféle fizikai és vizuális eszközökkel kapcsolódnak a környező területekhez. Kitelepüléseikkel, különleges karakterük által meghatározzák környezetük atmoszféráját. A csarnok nagy egybefüggő terében változatos hangulatú, nyitottságú helyek jönnek létre, amelyek különböző események, tevékenységek számára biztosítanak megfelelő területet.

Kép (61):
Térmetset a
sportközponton keresztül

A sportközpont bejárata az új, süllyesztett városi tér felől nyílik, mely nagyvonalú, lelátóként is működő lépcsőn keresztül a csarnoktérből is elérhető. Az sportközpont előcsarnokában, még a pince védettebb, barlangszerűbb helyzete dominál, majd a nagy belmagasságú termen át a tér kitárul, a pinceszinti világ összekapcsolódik a csarnok grandiózus terével.

A lesüllyesztett rendezvényközpont megközelítése az amfiteátrumok terét megidéző, leülő lépcsőn keresztül a pinceszinti előcsarnokon át lehetséges. A gazdagon használható terület, helyet adhat felolvasások, előadások, vetítések számára is: a csarnok zárt köztérláncolatának elválaszthatatlan, tehát bárki által érzékelhető, bekapcsolódásukat támogató elemeként. A földszinten a rendezvénytér tömbje minden irányban kisebb-nagyobb nyílásokkal, függönyökkel szabályozhatóan kapcsolódik a köztérhez. A tömb tetején, a csarnoktér egyedi miliójében privát rendezvényteraszt alakítottunk ki, mely különböző eseményeket – például bankettet, divatbemutatót – szolgál ki, melyek nem feltétlenül igénylik a zárt teret, időjárástól védve vannak, ellenben a csarnokszinttől magasságban elválasztva, de az éttermekkel kapcsolatban állnak.

Kép (62):
Térmetset a
rendezvényközponton
keresztül

A rendezvényközpont mellett helyeztük el a kávézót. Helyét egy függesztett könyves „doboz” jelöli ki, mely az alatta lévő függönyök segítségével finoman zárható területet képez. A kávézó így a belső szabad tér szerves részét képezi, miközben az alacsonyabb belmagassága által atmoszférája eltér a környező területekétől, illetve a felette lévő lebegő elem az egész házból észrevehetővé teszi.

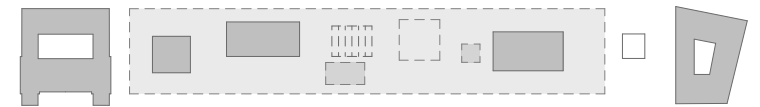
Kép (63):
Térmetszet az „erdő” és a
kávézó teréről

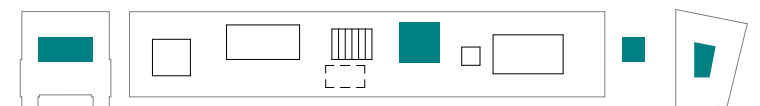
Privát-publikus terek átmenete

Törekedtünk rá, hogy a térsturktúra folytonosságát a privát és publikus terek közötti átmenetekkel is támogassuk. Alapvetően a pince tere privátabb, a földszinti csarnoktér publikus, majd az elemelt térrészek szintén privátabb kialakításúak, a téri kapcsolatok által jön létre ezek vegyítése, átmenetei. A pincébe süllyesztett nagy belmagasságú terek tetején létrehozunk a csarnok földszinti terétől elemelt privátabb, de publikus funkciókat, melyek a karzat szintjét is aktívan bekapcsolják a folytonos köztérbe. A földszintet a pinceszinttel összekötő részben külső, részben belső lépcső a haladási iránnyal merőleges mozgást generál. A csarnok publikus teréhez képest a lépcső külső, majd ettől üvegfallal elválasztott belső tere fokozatosan átvezetnek a publikus terekből a sportterem belső, privátabb terébe. Az így létrejövő külső és belső, illetve a szintek között megvalósuló intenzívebb kapcsolat által a belső tér atmoszférája meghatározza a környező területeket is. A privát-publikus átmenet és az ezáltal létrejövő különbségek fölfelé is megjelennek. A felső sportpályák területe bárki által elérhető, vizuálisan látható, de a csarnok teréből elemelt, finoman elválasztott, ezáltal már kevésbé publikus terület. Hasonlóan a rendezvényközpont és az éttermi területeken is, mind kintől befelé, mind a földszintről fölfelé, illetve lefelé haladva fokozatosan halad a látogató a publikus terekből a privát terek irányába.

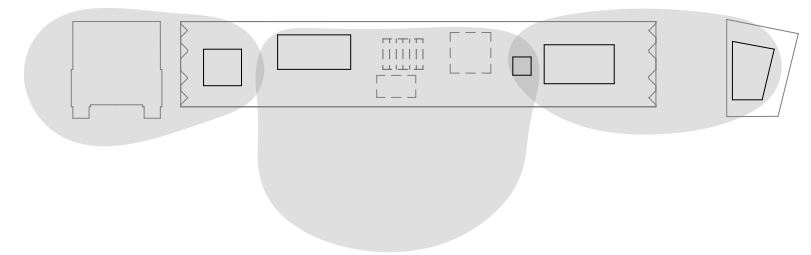
Képek (64,65,66,67,68,69):
**A nagyvásártelepi
épületegyüttes tereinek
külső-belső téri átmenetei,**
**A legsötétebb a
leginkább zárt, belső
tulajdonságokkal rendelkező.**

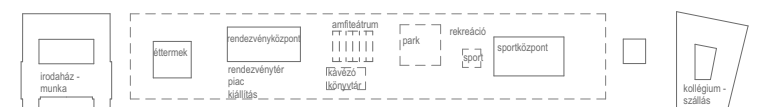
**A nagyvásártelepi
épületegyüttes zöldfelületei**

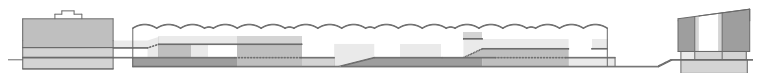
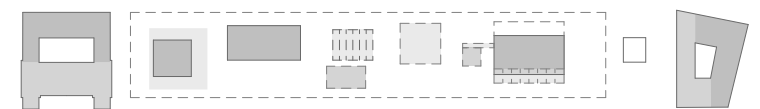
**A nagyvásártelepi
épületegyüttes környező városi
terekkel való kapcsolatai**

**A nagyvásártelepi
épületegyüttes tereinek
különböző rendeltetései**

**A nagyvásártelepi
épületegyüttes tereinek
publikis-privát
téri minőségei, átmenetei
alapräjzon és metszeten**
**A legsötétebb a
leginkább privát**

Közterek hierarchiája,
privát és publikus terek
átmenetei félpublikus,
félprivát terek

7.1. Elméleti háttér

Gehl felhívja rá a figyelmet, hogy a várostervezés során fontos a közterek hierarchiájának megléte, ehhez a publikus és privát terek között különböző átmeneteket határoz meg. A félprivát terek különböző méretű privát egységek, csoportok közös terei – például épület kertje, épületcsoport közös udvara –, melyek jellemzően a környező privát egységekből érhetők el. A **félpublikus területek** a félprivát terekhez hasonlóan részben lehatároltak – például épületcsoport belső udvara –, amelyeknél a fő különbség az előzőekhez képest, hogy azokba bárki bemehet, van összeköttetése a nyilvános terekkel. A két átmeneti tér jelentősége Gehl gondolatmenete szerint abban rejlik, hogy lennie kell a házak között megfelelő méretű közös térnek, mely a környék lakói számára pihenésre, rekreációra, egymással való találkozásra szolgálhat. **Ezek azok a terek, melyek az adott területen élők, dolgozók interakcióját segítik, vagy éppen gátolják.** Amennyiben a városi publikus tér és az arra nyíló privát egységek (lakó-, vagy irodaépületek) között félprivát, vagy félpublikus zóna (például terasz, udvar) kap helyet, az segíti az egyes privát egységek használói közötti kapcsolat létrejöttét. Az ismétlődő találkozások hatására az emberek egyre inkább ismerősként tekintenek egymásra, beszédbe elegyednek egymással, mely az adott területeken való tartózkodás gyakoriságát és időtartamát növeli. Ezzel szemben nagyméretű publikus terek megfelelő átmenetek nélkül könnyen kihalt senki földjévé válnak.

Épületen belül privát zónának tekintem a látogatók számára nem elérhető üzemi funkciókat, félprivátak azok a helyek, ahol különböző méretű csoportok elkülönülése lehetséges, míg a félpublikus terekben már nagyobb közösségen belül alakulnak ki különböző méretű társaságok, tevékenységek. A városi terek publikus és privát tereinek jogi meghatározásával ellentétben a szabadon látogatható középületekben a felosztás inkább valamiféle közmegegyezésen, az intézmény szabályrendszerén alapul és gyors átalakulásra képes. A félprivát, félpublikus terek tehát a városi terekhez hasonlóan átmenetet képeznek a privát és publikus terek között, azonban annál sokkal finomabb módon. Miközben a felosztás a városban merev rendszert képez, a középületekben a használati felosztások időben sokkal gyorsabban tudnak változni, ezáltal ideiglenes térfoglalások alakulnak ki. Míg a városi publikus térhez kapcsolódó félprivát egység – például terasz – látható, de fizikailag megközelíthetetlen az előtte elhaladó számára, az épületen belüli félprivát tér – például tanulófülke – használata a tevékenység befejeztével bárki számára elérhetővé válik.

Különböző rendeltetések
integrációja

Gehl hangsúlyozza, ahhoz, hogy a városi terek folyamatosan – napszaktól, évszaktól függetlenül – élő, szeretett helyé váljanak lényeges a különböző rendeltetési egységek integrációja. Az integráció az ő olvasatában azt jelenti, hogy különböző tevékenységek és emberek csoportjai együtt vagy egymás mellett működhetnek, míg a szegregáció az egymástól eltérő rendeltetések és csoportok szétválasztását jelenti. **A különböző tevékenységek és események nyilvános terekben és azok körül történő integrálása lehetővé teszi az érintett emberek számára, hogy együttműködjenek, ösztönözzék és inspirálják egymást.** Ez egyrészt a különböző funkciójú városrészek – irodanegyedek, múzeumnegyedek, zárt egyetemi városrészek elutasítását, másrészt az egymáshoz közel eső épületek közös tereinek, illetve a környező nyilvános terekkel való kapcsolatát jelenti. Példaként említi, hogy az iskolák sok esetben lakóterületek közepén helyezkedhetnek el, mégis drasztikusan el vannak választva a környezetüktől. Úgy véli, ehelyett egyes termek, terek a város nyilvános tereivel kapcsolatban is létrehozhatók, mely által város az oktatási folyamat részévé válik. A kereskedelmi és egyéb városi funkciók sok esetben hasonlóan érvel a környező terekkel, funkciókkal való kapcsolat kialakítása mellett. Azt mondja, nem az a fontos, hogy az építészek rajzain szorosan egymás mellett helyezkednek-e el a gyárak, lakóházak, szolgáltató funkciók, hanem az, hogy a különböző épületekben dolgozók és lakók ugyanazokat a közösségi tereket használják-e és találkoznak-e mindennapi tevékenységük során.⁵⁹

Belső terek esetén ez a különböző rendeltetések egy épületben való jelenlétét jelenti. Fontos különbséget tenni a funkció és a rendeltetés között, dolgozatomban ennek egyértelmű megkülönböztetéséhez a hagyományosan helyiségnévként ismert fogalmakat, mint étkező, előadó, laboratórium nevezem funkciónak, a rendeltetés pedig az épület szerepére utal, mint lakó, munka, szórakozás, stb. Tehát itt azt vizsgálom egy épületen belüli különböző rendeltetések és azok környezetében létrejövő, eltérő atmoszférájú helyek miként segítik a belső szabad terek étellel való megtöltését.

⁵⁹ GEHL, J.: Life..., 101.

Megfelelő komfortérzet külső
terekben külső, belső terek
közötti átmenetek

A Gehl főleg a skandináv területeket vizsgálta, ugyanakkor megállapításai a régiókra is igaznak tűnnek: a szabadban tartózkodó embereknek sok esetben napsütés és a szél elleni védelemre van szükségük ahhoz, hogy kényelmesen érezzék magukat.⁶⁰ A megfelelő komfortérzet kialakításához alkalmazható eszközök a külső és belső terek közötti átmeneteket eredményeznek. Érdekes példát mutatnak F. van Klingerén építész hollandiai Dronten és Eindhoven városközpontjai. A belvárost fedetté alakították, ahol jelen voltak a sportfelszerelések, mozivászon, lelátók, székek, melyek által a tér sokrétűen használhatóvá vált. A városközpont pontosan úgy működött, mint egy hagyományos városi tér: a kereskedelem, a futball, a politikai találkozók, a vallási istentiszteletek, a koncertek, az előadások, a kávézók, a kiállítások, a színdarabok és a tánc egyaránt megfértek rajta. Ugyanakkor az állandóan kellemes időjárási körülményeknek köszönhetően a városlakók általánosságban sokkal magasabb arányban vettek részt a különböző tevékenységekben, mint más hasonló holland városokban.

Gehl gondolatmenetét megfordítva, a belső terekből kiindulva a belső-külső átmenetek segítik a városi terek, közterek épületeken belüli értelmezését, használatának kialakulását.

⁶⁰ GEHL, J.: Life..., 175.

7.2. Megvalósult példák

Feltételezésem, hogy a publikus és privát, külső és belső, illetve különböző rendeltetési egységek gazdag átmenetei által létrejövő sokszínű térstruktúrák, megalapozzák a különféle atmoszférák létrejöttét. Az így létrejövő, emberi tartózkodáshoz kellemes téri helyzetek kialakításának gyakorlati megnyilvánulását a berlini LoBe, esetén vizsgálom, ahol privát és publikus terek és az eltérő funkcionális egységek az épületen belül vegyítve vannak jelen. Az RCR iroda Lec Cols-i Marquue projektje kapcsán elemzem külső és belső gazdag átmenetei kialakításának kortárs lehetőségeit. Az utolsóként bemutatott, Koppenhágában található BLOX a különböző rendeltetési egységek vegyítéséhez, mind a városi terek és épületek jellemzőinek, mind privát és publikus, mind külső és belső átmenetek tekintetében innovatív megoldásokat tartalmaz.

Kép (70):
A berlini Terrassenhaus
publikus teraszainak
működése

Különböző rendeltetési
egységek jelenléte

A Berlin-Weddingben található LoBe többfunkciós műterem, galéria és lakóépület különböző használati formákat és életmódot foglal magába. Bár a területnek nem volt kötelező érvényű területrendezési terve, egy 1958-as rendelet csak kereskedelmi épületek építését engedélyezte, ugyanakkor egy záradék azt is biztosította, hogy a terület lényegében lakóövezet maradjon. Ezáltal lehetővé vált egy olyan új épület felépítése, mely kereskedelmi, munka és lakóterületeket is tartalmaz. Az épület létrehozóinak – a megrendelőknak és a tervezőknek is – az volt a célja, hogy meglévő normákat mellőzve a mindennapi élet különböző eseményei, tevékenységei egymás mellett kaphassanak helyet, leküzdv a munkavégzés, kereskedelmi funkciók, kapcsolódás és a lakóterületek szétválasztását.

Kép (71):
A berlini Terrassenhaus
tömegkialakítása

Az épület teraszház, a belső terek mélysége lentről fölfelé huszonhat méter és tizenegy méter között változik. Ez a kialakítás nagyban elősegíti a különböző funkciók épületen belüli kialakítását és a külső és belső, publikus és privát terek kapcsolatainak, átmeneteinek létrehozását. A különböző mélységű traktusok, egyrészt alapterületük, másrészt a beáramló fény mennyisége szempontjából is hatással vannak az egyes egységek rendeltetésének alakulására. **A földszinti mélyebb, nagyobb belmagasságú egységek a nagyobb tömegeket vonzó kereskedelmi funkciók számára alkalmasabbak, fölfelé egyre kisebb blokkok kapnak helyet, ennek megfelelően kevesebb használó számára megfelelőek.** A közepes méterű egységek nyugodtabb, intimebb kereskedelmi, szolgáltató funkciók számára adnak helyet – például jogastúdió –, a kisebb alapterületű részek jellemzően irodák, lakások, műtermek. A terek belső kialakítása során a lehető legkevesebb kötöttség létrehozása volt a tervezők alapvető célja. Csupán a műszaki csatlakozások és a szaniteretek vannak előre létrehozva, minden mást az aktuális felhasználó alakít ki, igényeinek megfelelően, ezzel is elősegítve a különböző rendeltetések létrehozását, illetve idővel gyors váltás, alakítás lehetőségét.

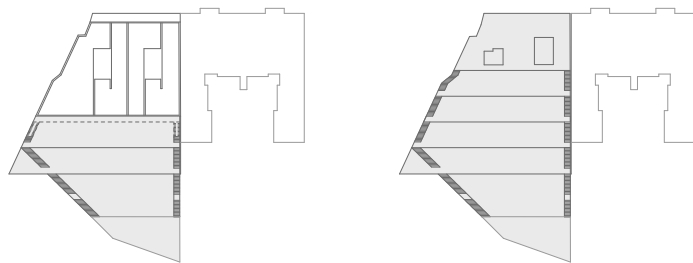
Kép (72):
A berlini Terrassenhaus
publikus teraszainak,
privát belső tereinek,
illetve különböző
rendeltetéseinek átmenetei

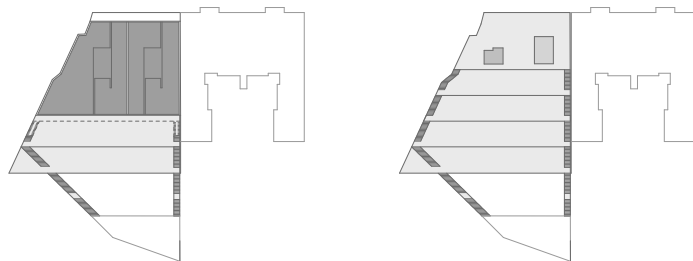
Privát-publikus átmenet

A teraszokat az épület hátsó részén, a kert fölött alakították ki és a közös kertből bárki által elérhető lépcsők fűzik össze őket. A teraszok ilyen módon létrejövő láncolatának célja az épület publikus és privát használatának vegyítése. A publikus teraszokon különféle eseményeket rendezvények, a felső tetőn pedig egy sauna és hozzá kapcsolódó fürdőszoba is helyet kapott. Az egységek részben az utca felé is el vannak tolva egymáshoz képest, mely által egy hét és fél méter mély fedett járda alakult ki, félpublikus teret eredményezve, a földszinti kereskedelmi egységek előtt. A sok esetben privát belső terek és az előttünk elhelyezkedő publikus, félig publikus teraszok kapcsolatát erősíti, hogy az egész épület homogén beton felületű, illetve a külső és belső terek között szintmagas ajtók vannak. A publikus teraszok és privát terek közötti átmenet szabályozását a homlokzatok külső síkján futó függönyök segítik. Külső elhelyezésük által a belátás szabályozása mellett biztosítják a nap elleni védelmet is. A fotókhoz képest a helyszínen már kevésbé uralja az épület összképét a függönyök jelenléte, de gondos részletképzései, a természettel való együttélése szép rétegei az egyébként meglehetősen steril háznak. Különösen igényes a sínek íves vonalvezetése, melyek által nyitott állapotban a függöny tömege a homlokzatra merőleges, így még inkább hozzájárul a belső terek félig priváttá, vagy félig publikussá alakíthatóságához.

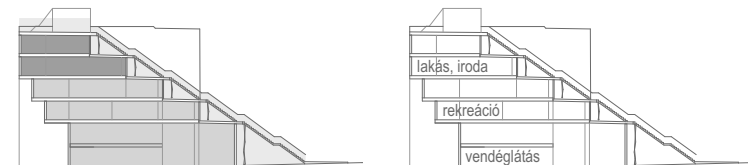
Képek (73,74,75,76,77,78):
A berlini Terrassenhaus külső
terei közbenső szinten,
illetve tetőszinten

A berlini Terrassenhaus
publikus és privát tereinek
átmenetei közbenső
szinten, illetve tetőszinten.
A legsötétebb a leginkább
publikus

A berlini Terrassenhaus
publikus és privát
terének átmenetei
metszeten. A legsötétebb a
leginkább publikus

Különböző
rendeltetési egységek

Képek (79,80):
A les-colsi Marquee

⁶¹ El Croquis N. 162 RCR Architectes 2007-2012. 169.o.

A tervezők a természetes környezetben való jelenlét erősítését projektjeik során a egyfajta ürességre való törekvéssel és az építészet „eltűnésével” érik el, melyhez alapvető eszköz számukra a dematerializáció.⁶² A les cols-i épületeggyüttes első elemei a 2002 és 2005 között épült éttermi pavilonokat kiegészítő épületrészként felépült Marguee szabad terét az azt körülvevő sátor határozza meg. **A sátor ugyanakkor csupán egyfajta szűrőréteg, a teret, a természetes környezet, a fények, a használók alkotják, hozzák létre.** Az épület eltűnését tehát úgy értik, hogy míg például Alvar Alto által tervezett Villa Marica – melyet az idézett interjú készítése előtt tekintettek meg – azt a benyomást kelti, hogy az a fajta építészet emberek nélkül is létezhet, részletei, anyaghasználata által önmagában elegendő, a Marquee nem, oda kellenek az emberek, hogy élővé váljon.⁶³ A Marquee három rétegből áll: az első, az alsó réteg a talaj, a járófelület, a külső oldalfalak, melyek a helyi bazaltkövekből állnak, a harmadik a felső réteg a sátor, az ég, a természet, mely körülölel, fényeivel, árnyékaival és a kettő között kap helyet köztes tér. A köztes tér melyet a nehéz anyagú sűrű alsó és a légies felső réteg kontrasztja még inkább kiemel üres, a használók által belakható. A sátor terében sok fa található, biztosítják a természet folyamatos jelenlétét, törzseik osztják a teret, a lombkorona árnyékot biztosít a nyári melegben.

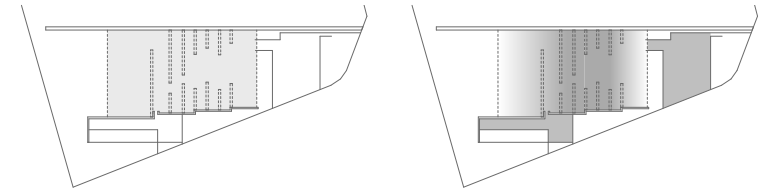
A Margueet alkotó membránok a napfény ötven százalékát kiszűrik, mely védelmet a felettük fák ágai újabb réteggel erősítenek. Az anyag zajvédelem szempontjából is jól működik, mely elengedhetetlen a városi övezet közepén, megakadályozza az utcai zaj behatolását, illetve a rendezvények kellemetlen hatásaitól védi a környezetét. A dupla membrán tíz centiméter vastag légtér, amely az akusztikai követelmények teljesítése mellett hőtechnikailag megfelelő. Amellett, hogy a kortárs anyag biztosítja a megfelelő komfortszintet, a lényege, hogy az alatta lévő tér napról napra, pillanatról pillanatra változik. Éjszaka még különlegesebbé válik, ilyenkor szinte a teljes architektúra eltűnik, ködre és felhőre emlékeztető képet vesz föl.

⁶² El Croquis N. 162 RCR Architectes 2007-2012. 19.o.

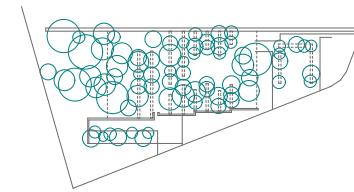
⁶³ El Croquis N. 162 RCR Architectes 2007-2012. 21.o.

Összességében olyan, mint egy erdő, melyet sok fa alkot törzsekkel, ágakkal, gallyakkal, levelekkel, tisztásokkal, mindennek megvan a maga szerepe a tér működése szempontjából is.⁶⁴ Ebben az erdőben az emberek, az átlátszó asztalok és székek, látható fizikai határok nélkül vannak jelen.⁶⁵

**Képek (81,82,83):
A les-colsi Marque belső
szabad tere, illetve
külső-belső tereinek átmenetei
A legsötétebb
a leginkább belső**

**A les-colsi Marque zöld
felületei, a fák a térben**

⁶⁴ El Croquis N. 162 RCR Architectes 2007-2012. 23.o.

⁶⁵ El Croquis N. 162 RCR Architectes 2007-2012

Az OMA iroda által jegyzett koppenhágai Blox a város egyik környezője által kettéosztott, egykori sörgyár területét tölti meg élettel és csatolja vissza a városhoz. A projekt mellett, hogy különböző rendeltetések széles skálájának ad otthont, összeköti a parlamenti negyedet a vízparti területekkel, az ipari és katonai múltú területből kulturális központot alakít ki. Ennek létrehozásához a tervezők, az eltérő rendeltetések, az épület és a városi terek, a külső és belső terek, illetve a publikus és privát terek közötti kapcsolatok kialakítására innovatív megoldásokat kerestek.

Városi terek és az épületen
belüli terek átmenetei

Ellentétben a jellemzően befelé forduló és sok esetben megközelíthetetlen koppenhágai várostömbökkel a **Blox és környező terek között intenzív, élő kapcsolatok vannak jelen**. Az épületen áthaladó városi utak váratlan és kiszámíthatatlan kölcsönhatásokhoz vezetnek az épület és a város között, összekapcsolva a kulturálisan gazdag Slotsholmen terület különböző múzeumait, könyvtárait és történelmi helyszíneit. A kikötő mentén haladó lineáris park szintén áthatol az épületen. Az egykori játszótér részben fedett és teraszos közösségi térként épül be az új házba, mely nyilvános előtérként funkcionáló szabadtéri mozivá is alakítható.

Kép (84):
A BLOX kapcsolata
a városi terekkel

Kép (85):
A BLOX-ba beépülő játszótér

A Dán Építészeti Központnak (DAC) otthont adó huszonhétezer négyzetméteres épületben megtalálhatóak kiállítóterek, irodák, co-working terek, kávézó, fitnessközpont, étterem, lakások és parkoló.⁶⁶ Azonban a vegyes használatú programokra jellemző kialakítás helyett – amelyekben a közfunkciók a földszinten, az irodák a közbelső részben a lakóegységek pedig felül kapnak helyet –, az **OMA úgy döntött, hogy keveri a különböző rendeltetéseket**.⁶⁷ A DAC alkotja a BLOX projekt magját, az épület központjában helyezkedik el, függőlegesen összefüggő térsora a felszín alatti területekről indulva felvezet a kávézóig, ahonnan egész Koppenhágára kilátás nyílik. A DAC belső, központi helyzete logikus döntés, hiszen a kiállítóterek nem igényelnek homlokzati felületeket. Emellett Ellen van Loon – az OMA partnere és a BLOX projekt vezető építésze – kiemeli, hogy **az épületen áthaladó publikus mag kialakításának célja egy mini város létrehozása**, melyhez a terület infrastrukturális adottságai adták az inspirációt. Háromdimenziós hurokká alakították át a várostömböt, ahol az otthonok és irodák a központilag elhelyezett építészeti központ körül forognak. Azáltal, hogy a különböző kreatív cégek és intézmények nem vertikális módon helyezkednek el, hanem a DAC köré szerveződnek, egyrészt a különböző területek közötti együttműködést segítik, másrészt megnyitja az irodákat a nagyközönség előtt is. Ebben a közegben van Loon szerint az építészeti múzeum sem hagyományos kiállítótér, hanem produkciós tér.

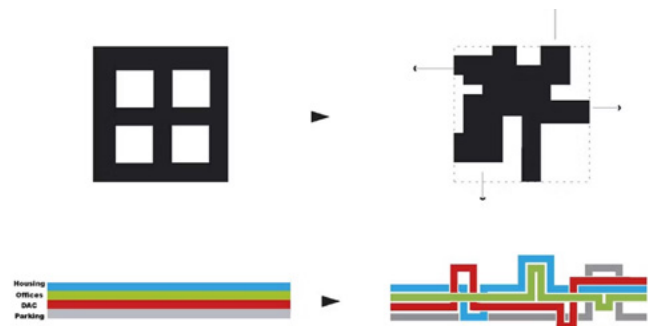
⁶⁶ OMA: BLOX/DAC, OMA weboldala, 2017.
<https://www.oma.com/projects/dac-blox>
(utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

⁶⁷ Block, India: OMA stacks green glass boxes to create BLOX architecture centre on Copenhagen waterfront, Dezeen, 2018
<https://www.dezeen.com/2018/05/08/oma-architecture-centre-co-working-space-apartments-blox-copenhagen-denmark/>
(utolsó elérés: 2025. 08. 22.)

Kép (86):
A BLOX belső átlátásai

Kép (87):
A BLOX programjának
konceptiója

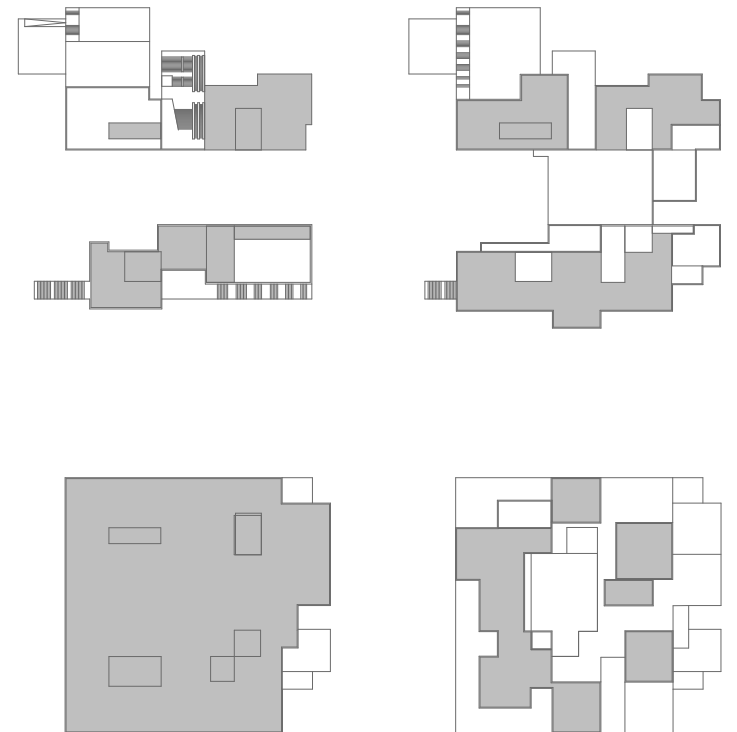
Félpublikus, félprivát terek

Az épület egymásra helyezett dobozokból álló kialakítása biztosítja a lenti publikus térben félpublikus zónák létrejöttét, illetve a tetőszinti lakások egymástól való elválaszthatóságát, privát és félprivát terük kialakulását.

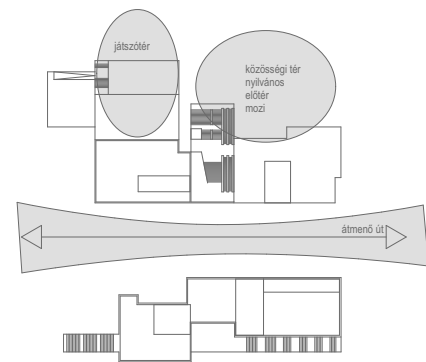
Kép (88):
A BLOX távlati képe

Képek (89,90,91,92,93):
A BLOX külső- belső
tereknek átmenetei
különböző szinteken
A legsötétebb a
leginkább belső

A BLOX épületének városi terekkel való kapcsolatai

Középületek esetén egyre gyakrabban találkozom azzal az igénnyel, hogy a publikus tér legyen otthonos, tehát rendelkezzen privát téri tulajdonságokkal is, vagy a belső tér legyen olyan, mintha kint lennék, a külső tér zavaró tényezőit, – mint a szél, a hideg, a direkt napfény – küszöböljünk ki, de más, kedvezőnek tekintett tényezők – mint a természetes környezet direkt látványa legyen jelen. A külső és belső terek közötti különbségek megszüntetése már Cedric Price Fun Palace tervében is megjelent. Price ugyanis nem határozta meg, hogy külső, vagy belső térről van szó, úgy vélte a használat szempontjából nem lényeges. A szabad terek élhetősége szempontjából tehát nem az a fontos, hogy külső, vagy belső, privát vagy publikus, hanem hogy az adott eseményekhez, tevékenységekhez minél kényelmesebb, komfortosabb térrészek alakuljanak ki. Emellett meghatározó, hogy a középületeink szabad tereiben helyet kapó események, tevékenységek és a használók habitusa, igényei egyaránt nagyon eltérők. Az energikusabb, vibráló és a nyugodt, békés hangulatú térrészek széles skáláján elhelyezkedő, sok különböző atmoszférájú mikrokörnyezet biztosítása segít abban, hogy mindenki megtalálhassa a tevékenységének, vagy a hangulatának megfelelő helyet. A különböző téri kategóriák tulajdonságainak ilyen módon való vegyítése által különböző atmoszférájú térrészek hozhatók létre, mely hozzájárul ahhoz, hogy a tér mennyire marasztaló, komfortos a használók számára.

Gehl e tekintetben a privát és publikus terek közötti megfelelő átmenetek fontosságát, a különböző rendeltetési egységek vegyítését és a külső publikus terek részlegesen belső terekké való alakíthatósága általi előnyöket hangsúlyozza. Gehl a publikus és privát terek között különböző átmeneteket határoz meg: a félprivát és a félpublikus tereket, melyek lehetőséget biztosít az adott területen élők közötti kapcsolat kialakulására. Azt mondja, ahhoz, hogy a városi terek folyamatos használatának kialakulásához, élő, szeretett helyé válásához elengedhetetlen a különböző rendeltetési egységek integrációja. Ennek lényegét abban látja, hogy az egyes épületekben dolgozók, élők ugyanazokat a közösségi tereket használják, ezáltal találkozzanak mindennapi életük során. Külső és belső terek átmenetének tekintetében, pedig azt állítja, hogy a szabadban tartózkodó embereknek sok esetben napsütés és a szél elleni védelemre van szükségük ahhoz, hogy kényelmesen érezzék magukat. Az ilyen védett tereket biztosító megoldások már sok esetben belső térnek tekinthetők.

A különböző rendeltetések vegyítése és a privát és publikus terek közötti gazdag átmenetek létrehozására által váltak a berlini Lobe izgalmas, szabadon elérhető terei aktívan használt közösségi helyszínekké. A Lobe esetén a különböző rendeltetésű privát terek – műteremlakások, irodák – előtt húzódó, összefüggő teraszokból álló publikus tér szinte folyamatos használatban van, mely nyüzsgő világban a belső terek kitelepülései – mint jógaóra – ugyanúgy helyet kapnak, mint az azoktól független felolvasások, koncertek, vagy ottjártamkor egy pólókollekció fotózás a tetőn. Emellett különböző téri minőségek, az egymást követő téri helyzetek, félprivát, félpublikus, publikus zónák váltakozása a látogatót kíváncsivá teszi, ezáltal végig vezeti a látogat a épületen, fel a nyilvános tetőre. A külső és belső átmenetek tekintetében inspiráló példa számomra az RCR a les-colsi Marque épülete, mely esetén a környezeti tényezők belső terekben való megtapasztalásának lehetősége, a különböző fényviszonyok, időjárási, éghajlati hatások alakulása által természetben is meghatározó folyamatosan változó atmoszféra jött létre.

Az alapvetően ellentétes téri kategóriák – mint a külső és belső, privát és publikus, illetve az eltérő rendeltetések – vegyítése és átmenetei által a közöttük lévő különbségek feloldódnak. Az így létrejövő gazdag téri rétegződések optimális komfortérzetű és különböző atmoszférájú térrészeket eredményeznek, melyek segítik, inspirálják a belső szabad tér belakását, folyamatos használatának kialakulását.

Az átmenetek elősegítik a különböző minőségek előnyeinek megragadását, új téri helyzetek kialakítását: ilyen a belső tér, mely a külső térben való tartózkodást idézi meg, vagy az otthonosság érzetét keltő munkahely vagy iskola. Az így létrejövő, különböző atmoszférájú helyek biztosítása abban is segít, hogy mindenki megtalálhassa a tevékenységének, vagy a hangulatának megfelelő helyet. Állításom, hogy a Gehl által bevezetett félpublikus és félprivát terek épületeken belüli értelmezése, és az annak megfelelő kialakítása, az általa hangsúlyozott különböző rendeltetések épületeken belüli vegyítése a külső terek részleges belső térré való alakítása által különböző atmoszférák nagyon széles skálája hozható létre.

A nagyvásártelepi tervünk esetén az épületegyüttes amellet, hogy különböző rendeltetési egységeket tartalmaz, belső szabad terei összefüggőek. Gehl hangsúlyozza, hogy a közös terek ehhez hasonló megosztott használata elősegíti az élő, szeretett épített környezet kialakulását. Ilyen módon létrehozott, intenzíven használt közös teret láthatunk a berlini Lobe eltérő rendeltetésű egységei előtti teraszain. A különböző rendeltetések vegyítése mellett azok privát egységei és a publikus területek közötti átmenetek Gehl elmélete szerint tovább erősítik az adott területen jelen lévők közötti interakciók létrejöttének lehetőségét. Ennek érdekében a Diákváros esetén mind vertikálisan, mind horizontálisan átmeneteket határoztunk meg az egyes rendeltetések privát és publikus területei között, megvalósult mintáját pedig a koppenhágai BLOX esetén ismerhettem meg, melyet a városi és épületen belüli helyzetek vegyítése tovább erősít. A nagyvásártelepi épületegyüttes használatának sokszínűségét a külső és belső tér közötti átmenet által létrehozott komfortos és esetenként meglepő helyzetek létrehozásával is igyekeztünk támogatni. Az előbbi megvalósult példája pedig az RCR a les-colsi Marque épülete, mely esetén a környezeti tényezők belső terekben való megtapasztalásának lehetősége, a különböző fényviszonyok, időjárás, éghajlati hatások alakulása által természetben is meghatározó folyamatosan változó atmoszféra jött létre.

A kutatásom célkitűzése alapvetően gyakorlati jellegű volt: tervezési feladataim során szinte minden középület programjában szereplő szabad használatú, flexibilis, nagyközönség számára nyitott terek, azaz definícióm szerint a belső szabad terek problémaköreinek feltárása. Saját munkáim, illetve az általam bejárt, megismert épületek vonatkozásában is azt tapasztaltam, hogy alapvetően más kérdések, szempontok merülnek föl a nyitott, flexibilis terek esetén, mint a hagyományosan zártabb helyiségeknél. Célom ezeknek a különbségeknek a feltárása és ezzel összefüggésben a belső szabad terek létrehozásának fő elveinek, szempontjainak meghatározása volt. Dolgozatom alapvetése, hogy a belső szabad terek működése a külső szabadtérhez nagyon hasonló, ezért kutatásom megalapozását és dolgozatom részét képezi a közterek vizsgálata, működésének megértése. A graduális képzés végén találkoztam Jan Gehl munkásságával, elmélete már szakmagyakorlásom eleje óta meghatározta gondolkozásomat, tervezési kérdésekhez való hozzáállásomat. Gehl elméletéből a nyilvános terek belakása, élhetővé tétele szempontjából a legfontosabbnak azt találtam, hogy a tervezők megértsék a használók tevékenységeinek, eseményeinek folyamatait és a tereket e szerint alakítsák. Gehl konkrét javaslataira alapozva azokat az építészeti elveket, eszközöket kerestem, melyek abban segítenek, hogy a belső szabad terek élővé, látogatottá váljanak.

A hagyományos funkcióktól való felszabadításról szóló fejezet alapvetése, hogy míg a zártabb helyiségek létrehozása esetén a funkcionális szempontok meghatározóak, szabad terek tervezésekor az itt létrejövő tevékenységek igényeinek figyelembe vételén van a hangsúly. Az előbbi kettő között a legnagyobb különbség számomra az, hogy míg a hagyományos programokban, kiírásokban foglalt helyiségek esetén tudjuk mi fog ott történni, a szabad tereknél nem csupán arról van szó, hogy több funkció van jelen, hanem, hogy – a Gehl által bevezetett – választható és szociális tevékenységek nagy része spontán módon szerveződik, tehát a konkrét igényeik nem ismertek. **Ahhoz, hogy egy adott helyen események kialakulhassanak a legfontosabb az, hogy a tér vonzó legyen, a használók bemenjenek és minél több időt eltöltsenek bennük. Ebben meghatározó, hogy a belső szabad téren, vagy ahhoz közvetlenül, fizikailak, vagy vizuálisan kapcsolódóan minél több kötelező tevékenység is helyet kapjon,** – hiszen ekkor már alapból történik valami, mely az események egymást generáló elvének kiinduló pontja –, illetve lényeges a **belső szabad tér láthatósága,** tehát környező belső és külső terekkel való intenzív kapcsolatának létrehozása.

A hagyományos határoktól való felszabadítást elemző fejezetben azt kerestem, hogy a belső szabad terek esetén hogyan lehet az egyes térrészek szerepét úgy meghatározni, hogy a teljes tér homogén, összefüggő maradjon. Ez a kérdés főként a nagyobb kiterjedésű terek esetén jellemző, ekkor válik fontossá az emberi lépték figyelembevétele, hogy a különböző tevékenységek számára megfelelő méretű térrészeket lehessen létrehozni. **Gehl puha határ fogalmára alapozva különböző építészeti eszközöket megoldásokat találtam a terek osztására. A mobil térelhatároló szerkezetek** akár függőleges, akár vízszintes jelenléte segíti a használót, a számára szükséges térrész gyors és egyszerű lehatárolásában. A **taktilis ingerek** és **topografikus rétegzések** által pedig a tervezők sokszínűen használható térstruktúrákat alakíthatnak ki.

A hagyományos téri kategóriáktól való felszabadítást taglaló fejezetben azt kerestem, hogy a különböző atmoszférák miként hozhatók létre és jelenlétük hogyan segíti a szabad tér belakását. Gehl által hangsúlyozott privát és publikus, külső és belső átmenetek létrehozása, illetve a különböző rendeltetések vegyítése szinte egy az egyben értelmezhető és alkalmazható belső szabad terek esetén is. Az előbbiek által érhető el, hogy a belső szabad tér nyilvánossága mellett legyen otthonos, tehát rendelkezzen mind publikus, mind privát téri tulajdonságokkal, illetve a belső tér legyen olyan, mintha külső térben lennénk, vagyis a külső tér zavaró tényezőit küszöböljük ki, de a pozitívak, mint a természetes környezet látványa legyenek jelen. Az ilyen alapvetően ellentétes téri kategóriák tulajdonságainak vegyítése hozzájárul ahhoz, hogy az adott tér mennyire marasztaló, komfortos a használók számára. A különböző rendeltetések vegyítése pedig elősegíti, hogy a belső szabad tereket folyamatosan használják.

A fejezetek szervesen összefüggenek, az egyes szempontok, elvek szinte minden tervezési feladatnál felmerülnek, az, hogy az épület koncepciója esetén mennyire válnak meghatározóvá eseteként eltérő. Az egyes tervezési elvek hangsúlya, illetve a vizsgált példák adatai – földrajzi helyzetük, rendeltetésük, méretük, megvalósulásuk éve – között nem találtam összefüggést. Sokkal inkább az adott helyen felmerülő problémák és adottságok határozzák meg, melyekhez a helyszíni adottságokon túl nagyban hozzájárul az is, hogy létrejöttüket erősen meghatározzák a piaci viszonyok haszonérdekei. Úgy gondolom, az elemzett példákban az a közös, hogy a tervezők számára a projekt céljainak megvalósítása mellett, meghatározó volt a közösségi élet szempontjainak figyelembe vétele, védelme.

- Ábalos , Iñaki: The Good Life: A Guided Visit To The Houses Of Modernity, Park Books, 2017
- Alexander, C.: The Timeless Way of Building, Oxford University Press, 1979.
- Allen, Stan: Landform Building, Zurich: Lars Muller Publishers, 2011.
- Arup: Designing with Data, 2013
- Bachelard, Gaston: The Poetics of Space, Boston: Beacon Press, 1994.
- Brand, Stewart: How Buildings Learn: What happens after they're built. London:Penguin Books, 1995
- Cook, Peter: Archigra, New York: Princeton Architectural Press, 1999.
- Carpo, M.: Second Digital Turn: Design Beyond Intelligence, MIT Press Ltd. , 2017
- CORBO, S.: Interior Landscapes. A Visual Atlas, Australia: The images Publishing Group Pty Ltd, 2016
- CORBO, S.: From Formalism to Weak Form: The Architecture and Philosophy of Peter Eisenman, 2019
- CSÁGOLY, Ferenc: Három könyv az építészetről 3. – A tartósság, Budapest, Akadémia kiadó, 2014
- DAVIES, Colin: A New History of Modern Architecture, London: Laurence King Publishing Ltd. , 2017
- Dogma: Platforms – Architecture and the Use of the Ground, Estonia: Printon, 2021
- Eisenman, P.: Post-Functionalism, 1976.
- El Croquiz N. 196 [I] Karamuk Kuo 2009-2018
- El Croquiz N. 171 SelgasCano 2003-2013
- El Croquiz N. 182 Christian Kerez Junya Ishigami
- El Croquiz N. 205 SANAA [I] 2015 2020
- El Croquiz N. 190 RCR Arquitectes 2012 2017
- El Croquiz N. 177/178 Lacaton & Vassal 1993-2015
- El Croquiz N. 194 Brandlhuber+ 1996-2018
- FRAMPTON, Kenneth: Megaforma as Urban Landscape, Michigan:University of Michigan, 1999.
- FRAMPTON, Kenneth: A modern építészet kritikai története. 2., bővített kiadás. Kerékgyártó Béla (szerk.) Budapest: TERC, 2009

- Fujimoto, Sou: Primitive Future, INAX publishing, Tokio, 2008
- Gehl, Jan: Élhető városok. Budapest: Terc, 2014
- Gehl, J.: Life Between Buildings. Using Public Space, London: Islandpress, 1987/2011
- Gropus, W: Apolló a demokráciában, Budapest, 1981
- Isozaki, Arata – Ponciroli, Virginia: Katsura Imperial Villa, London: Distributed by Phaidon Press, 2005
- Harrison, A. – Hutton, L.: Design for the Changing Educational Landscape: Space, Place and the Future of Learning. Routledge, New York, 2013
- Herdt, Tanja: The City and the Architecture of Change: The Work and Radical Visions of Cedric Price, Park Books, 2017
- HERTZBERGER, Herman: Architecture and Structuralism: The Ordering of Space. Rotterdam: nai010 publishers, 2016.
- HERTZBERGER, Herman: Lessons for Students in Architecture. Rotterdam: nai010 publishers, 2013.
- Hertzberger, H.: Space and the Architect. Lessons in Architecture, 010 Uitgeverij, 2013
- Ishigami, Junya: Freeing Architecture, Fondation Cartier pour l'art contemporain, Párizs, 2018
- Kuo, Jeanette: A-typical plan, Projects and Essays on Identity, Flexibility and Atmosphere in the Office Building, 2013
- Koolhas, Rem – Olbrist, Hans Ulrich: Project Japan, Matebolism Talks, Cologne: Taschen, 2011.
- Hillier, B: Space is the machine: a configurational theory of architecture, Space Syntax, 2007.
- Lacaton, A. – Vassal, J.P: Freedom of Use, Sternberg Press, 2015
- Lefebvre, H. : The production of space, Basil Blackwell Ltd., 1991.
- Price, Cedric – Olbrist, Hans Ulrich: Re:Cp.Cedric Price, Siracusa, LetteraVentitude, 2011.
- SPENCER, Douglas: The Architecture of Neoliberalism. how contemporary architecture became an instrument of control and compliance. London: Bloomsbury, 2016.
- Tschumi, B.: Questions Of Space, AA Publications, 1990.
- Utzon, Jorn: Platforms and Plateaus: Ideas of a Danish architect. In: Zodiac 10: International Magazine of Contemporary Architecture, 1962, 116.o.

Képegyzék

Kép 1: Cedric Price fonds	Kép 25: saját kép
Collection Centre	Kép 26: Architecture: Harris +
Canadien d’Architecture/	Kurrle Architekten,
Canadian Centre for	Stuttgart, Photos:
Architecture, Montréal	Roland Halbe, Stuttgart
Kép 2: saját kép	Kép 27: Architecture: Harris +
Kép 3: © Deichler Jakab Stúdió	Kurrle Architekten,
Kép 4: © Deichler Jakab Stúdió	Stuttgart, Photos:
Kép 5: © Deichler Jakab Stúdió	Roland Halbe, Stuttgart
Kép 6: pályázati kiírás	Kép 28: saját kép
Kép 7: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 29: saját kép
Kép 8: saját kép	Kép 30: saját kép
Kép 9: saját kép	Kép 31: saját kép
Kép 10: saját kép	Kép 32: © Deichler Jakab Stúdió
Kép 11: saját kép	Kép 33: © Deichler Jakab Stúdió
Kép 12: saját kép	Kép 34: © Deichler Jakab Stúdió
Kép 13: saját kép	Kép 35: pályázati kiírás
Kép 14: Flickr © Moody 75	Kép 36: © Deichler Jakab Stúdió
Kép 15: saját kép	Kép 37: saját kép
Kép 16: saját kép	Kép 38: saját kép
Kép 17: saját kép	Kép 39: saját kép
Kép 18: saját kép	Kép 40: saját kép
Kép 19: Will Pryce	Kép 41: Lacaton & Vassal
Kép 20: Will Pryce	Kép 42: Lacaton & Vassal
Kép 21: saját kép	Kép 43: Lacaton & Vassal
Kép 22: saját kép	Kép 44: saját kép
Kép 23: saját kép	Kép 45: saját kép
Kép 24: saját kép	Kép 46: saját kép

Kép 47: saját kép	Kép 73: saját kép
Kép 48: © Arup	Kép 74: saját kép
Kép 49: © Arup	Kép 75: saját kép
Kép 50: saját fotó	Kép 76: saját kép
Kép 51: saját fotó	Kép 77: saját kép
Kép 52: saját kép	Kép 78: saját kép
Kép 53: saját kép	Kép 79: © Hisao Suzuki,
Kép 54: Hawkins\Brown,	“Col leccio RCR BUNKA”
Jack Hobhouse	Kép 80: © Enrique Marco
Kép 55: Hawkins\Brown,	Kép 81: saját kép
Jack Hobhouse	Kép 82: saját kép
Kép 56: saját kép	Kép 83: saját kép
Kép 57: saját kép	Kép 84: © OMA
Kép 58: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 85: © OMA
Kép 59: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 86: © OMA
Kép 60: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 87: © OMA
Kép 61: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 88: © OMA
Kép 62: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 89: saját kép
Kép 63: © Deichler Jakab Stúdió	Kép 90: saját kép
Kép 64: saját kép	Kép 91: saját kép
Kép 65: saját kép	Kép 92: saját kép
Kép 66: saját kép	Kép 93: saját kép
Kép 67: saját kép	
Kép 68: saját kép	
Kép 69: saját kép	
Kép 70: David von Becker	
Kép 71: © Erica Overmeer	
Kép 72: © Erica Overmeer	

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm,

Szabó Leventének tanulmányaim támogatásán túlmutató szakmai segítségét, munkáját és türelmét,

Jakab Dánielnek a dolgozatomat is megalapozó közös munkát, állandó jelenlétét és támogatását,

Fejérdy Péternek és Balázs Mihálynak a szakmai tanácsokat, útmutatást,

a Deichler Jakab Stúdió munkatársainak a közös munka iránti lelkesedését,

Bun Zoltánnak, Klobusovszki Péternek, Kovács Dánielnek, Nagy Mártonnak, Major Györgynek, Somogyi Krisztinának, Vasáros Zsoltnak, Vukoszávlyev Zoránnak opponensi munkáját, építő javaslatait doktori tanulmányaim során,

végül, de nem utolsó sorban Családom támogatását.

